Переклад Максима Рильського

ДІЙОВІ ОСОБИ

Лір, король Британії.
Король Французький.
Герцог Бургундський.
Герцог Корнуельський (Корнуел).
Герцог Олбгнійський (Олбені).
Граф Кент.
Граф Глостер.
Едгар, син Глостера.
Едмунд, позашлюбний син Глостера.
Куран, придворець.
Освальд, дворецький Гонерільї,
Дід, орендар у Глостера.
Лікар.
Блазень.
Офіцер при Едмунді.
Дворянин, відданий Лірові.
Дворянин із почту Корделп.
Герольд.
Слуги герцога Корнуельського.
Гонерілья
Регана дочки Ліра.
Корделія
Рицарі з почту Ліра, офіцери, гінці, воїни, придворці.
Місце дії — Британія.

ДІЯ ПЕРША

СЦЕНА 1

Палац короля Ліра.
Входять Кент, Глостер та Едмунд.
Кент Я гадав, що королеві нашому герцог Олбеній-
ський миліший за герцога Корнуельського.

Глостер Так завжди здавалось нам, а тепер, як дійшлося
ділити королівство, не збагнеш, кого з герцогів він цінує більше:
кожному частка його зважена так, що ні один не може зазіхати на
те, що припадає іншому.
Кент Це ваш син, мілорде?
Глостер Виховання його, сер, я взяв на себе. Я стільки
разів червонів, визнаючи його своїм, що тепер уже звик до того.
Кент Не розумію вас.
Глостер А мати цього шибеника зрозуміла мене, сер: тоді
стан її закруглився, і вона дістала собі сина в колиску раніше, як
чоловіка в постіль. Чуєте, тхне гріхом?
Кент Мені не шкода, що гріх той стався, коли з нього
вийшли такі прегарні наслідки.
Глостер Але я маю законного сина, сер, десь на рік стар-
шого,— той, одначе, не дорожчий мені. Хоч цей-от поганець і з'я-
вився на світ трохи, сказати б, нахабно, раніш, ніж його поклика-
но, та мати його була вельми вродлива, і створити його — то була
Дуже приємна робота, і тому я мушу його визнати. Чи знаєш ти
Цього благородного джентльмена, Едмунде?
Едмунд Ні, мілорде.
Глостер Це мілорд Кент; запам'ятай його як достойного
мого друга.
Едмунд Радий служити благородному лордові.
Кент Ви припали мені до серця, і я хочу познайомити-
ся з вами краще.
Едмунд Пане мій, я докладу всіх сил, щоб бути гідним
прихильності вашої.
Глостер Дев'ять років він був далеко від батьківщини і
незабаром знову покине її.
Грає сурма.
Король іде.
Входять Лір, герцоги Корнусльський та О л б е н і й с ь к и й, Гоне-
рілья, Регана, Корделія й почет.
Лір Іди й належно, Глостере, зустрінь
Французького й Бургундського державців.

Глостер Гаразд, королю.
Глостер і Едмунд виходять.
Лір А тим часом наш
Ми задум оголосимо таємний.
Ґей, швидше карту! Відайте, що ми
Поділимо натроє королівство
І волимо з рамен своїх старечих
Струснути всі турботи і діла,
Довіривши молодшим їх та дужчим,
Щоб без ваги плестися до могили.
Наш сину любий, герцог Корнуельський,
Ти, Олбені, наш сину дорогий,
Нехай відомий буде посаг вам,
Що кожній ми із дочок приділили,
Щоб потім суперечок не було.
Король Французький та Бургундський герцог
Давно вже важать на дочку найменшу,
При нашому гостюючи дворі,
І відповідь їм нині треба дати.
Вас, дочки, я питаюся тепер,
Коли відрікся і турбот державних,
І земель отчих, і ясних клейнодів,'-
Котра із вас мене найбільше любить?
Бажаючи найкращий дар віддать
Тій, що з'єднала ласку від природи
З найвищими заслугами, даємо
Тобі як первородній, Гонерільє,
Ми слово перше.
Гонерілья Сір, я вас люблю
Сильніш, ніж теє висловити можна.
Мені дорожчі ви за світло дня,
За простір, волю, за дива й багатства,
За вроду й честь, життя моє й здоров'я.
Я вас люблю, як, може, ще ніколи
Дитя свойого батька не любило.

Щоб виявити всю мою любов —
Бліді слова, безсилий голос людський,
Моїй любові жодних меж нема.
Корделія
(вбік)
А ти, Корделіє? Люби й мовчи.
Лір Ми віддаєм тобі в обладу землі,
Окреслені границями оцими,-
Тут пишні ниви, тіняві гаї,
Зелені луки та розкішні води,-
Усе твоїм відписуєм нащадкам,
Що славний олбенійський рід продовжать.
Що скаже нам тепер дочка Регана,
Дружина Корнуела?
Регана З того ж я
Металу викувана, що й сестра,-
Одна й ціна нам. Серце відчуває
В її речах любов, з моєю схожу,
Та сказано, проте, занадто мало.
Ненавиджу всі радощі земні,
Хоч би які були вони принадні.
Одно лише чуття мене щасливить:
До вашої величності любов.
Корделія
(вбік)
Корделіє яка ж ти бідна! Ні,
Я добре знаю, що за мій язик
Моя любов багатша і щедріша.
Лір Тобі й твоїм даємо в вічний спадок
Оцю третину наших володінь,
Не меншу й на придоби не скупішу,
Як та, що Гонерільї ми дали.
Тепер, утіхо наша, доню третя,
Кого здобуть суперники жадають,-
Бургундське молоко й вино французьке,-

Що можеш ти сказати, щоб дістать
За інших двох щедрішу й кращу частку?
Кажи.
Корделія Нічого, сір.
Лір Як, як? Нічого?
Корделія Нічого.
Лір Із нічого і не вийде
Нічого. Ще подумай — і скажи.
Корделія Нещасна я —уста мої не вміють
Мойого серця висловити голос.
Я вас люблю, королю, як велить
Мені моя повинність.
Лір Що таке?
Корделіє, залагодь теє слово,
Коли не хочеш вік занапастить.
Корделія Владарю мій, мені дали життя ви,
Мене зростили й виховали ви,
Плачу за це належною ціною:
Шанобою, любов'ю та слухнянством.
Навіщо сестрам чоловіки їхні?
Вони ж бо, кажуть, люблять тільки вас.
Як мужеві свою віддам я руку,
То з нею візьме він і половину
Дбайливості моєї та любові.
Ніколи так не вийду заміж я,
Як сестри, щоб любити лиш самого
Свойого батька.
Лір Щиро це, від серця?
Корделія Так, володарю.
Лір Молода така —
І вже така скупа й черства душею!
Корделія Я молода, мілорде, і правдива.
Лір Що ж, хай і так. Нехай твоя правдивість
Тобі за посаг буде! Присягаюсь
Святого сонця сяйвом золотим,

Імлою ночі, тайнами Гекати,
Ходою тіл небесних, що дають нам
Життя і смерть,— тебе не знаю я:
Від цього дня і від години цеї
Зрікаюся повинностей своїх,
Покровлення зрікаюся навіки.
Моєму серцю ти тепер чужа.
І дикий скіф чи той, хто пожирає
Своїх дітей, щоб вдовольнити голод,
Для мене будуть ближчі і дорожчі,
Ніж ти, кого дочкою я взивав.
Кент Королю добрий!
Лір Кенте, помовчи!
Не зважуйся ставати між драконом
І лютістю його! Та я ж любив
її за всіх найбільше, думав я,
Що в піклуванні рук її ласкавих
Знайду жаданий спокій і тепло...
Геть, геть з очей! Як правда, що могила
Мене колись навіки заспокоїть,
Так правда і тому, що я навіки
її з свойого серця вириваю.
Мерщій закликать короля французів!
Хто йде? Бургундця кличте! Вам, зяті,
Вам, Корнуел та Олбені, додам
До посагу, що дочкам відписав я,
Частину третю на некривдний розділ.
Нехай гординя, що вона зове
Правдивістю, їй стане замість мужа.
Дарую вам і владу я свою,
І першість у державі, і високі
Права мої. Собі ж ми відділяєм
Сто рицарів, що житимуть зі мною
Щомісяця в одної з донь моїх.
Лиш титул свій і честь, йому належну,

Собі ми залишаємо,— а ви,
Сини мої, моєму серцю любі,
Берете в руки і стерно державне,
І суд, і всі прибутки від землі.
Щоб це ствердити, ось вам і корона —
Діліть її.
Кент Боговінчаний Ліре,
Кого я поважаю, як владику,
Люблю, як батька, слухаю, як пана,
Ласкавцем у молитвах називаю...
Лір Натягся лук — рятуйся від стріли!
Кент Нехай летить — хоч би й мені у серце!
Хай Кент забуде ввічливість, як стратив
Король свій розум. Здумай-но, старий:
Хіба ж обов'язок тоді боїться,
Коли могутність шию гне свою
Перед облесністю? Там честь велить
Явити щирість, де зганьбила велич
Себе тяжким, обридливим безумством.
Роздумайся, свій порив угамуй,
Відкинь свій намисел! Життям клянуся:
Тебе, королю, доня наймолодша
Не менш за інших любить і шанує,
І не жорстока та, чиї слова
Хоч тихі, та від повного йдуть серця.
Лір Мовчи, коли життя своє цінуєш!
Кент Життям своїм я завжди вам служив,
На ворога виходячи одважно.
За вас я не боюсь його і втратить.
Лір Геть відсіля!
Кент Дивися пильно, Ліре,
Дозволь мені твоїм зостатись оком!
Лір Клянуся Аполлоном, я...
Кент І я
Клянуся Аполлоном, що даремно

Клянешся ти богами!..
Лір А, підніжку!
А, зраднику!
(Хапається за меч)
Олбені
І Корнуел Стривайте, сер!
Кент Убий!
Убий свойого лікаря, королю,
Лишайся сам, недугою повитий
Огидною! Отямся! Схаменись!
Відкинь свій надум, бо допоки дишу,
Казатиму, що зло єси вчинив!
Лір Ну, слухай же, бунтарю, слухай так,
Як личить те васалові! За те,
Що ти хотів підбить нас на зламання
Нехибного й твердого заповіту
І став помежи владою монарха
Та волею могутньою його,-
А цього, знай, ні сан наш, ані вдача
Пробачити не можуть,— вирікаю
Таке тобі: п'ять день ще маєш ти,
Щоб від пригод лихих себе вбезпечить,
А шостого — державу нашу маєш
Покинути негайно і назавжди.
Коли ж тебе, вигнанця, на десятий
Побачать день у нашім королівстві —
Хвилина ця тобі смертельна буде.
Геть! Геть! Юпітера клянусь ім'ям,
Я не порушу цеї постанови!
Кент Прощай! Усім ти показав, королю,
Що тут — вигнання, а навколо — воля.
(До Корделії)
Боги хай захистять тебе, дитино,
Що думку й дію маєш ти єдину.
(До Регани і Гонерільї)

Бажаю вам, щоб ваше слово пишне
Перетворилося на діло втішне.
(До Олбені і Корнуела)
Прощайте, владарі! В житті новім
Ітиме завжди Кент шляхом своїм,
(Виходить)
Фанфари.
Входять Глостер, король Французький, герцог Вургуал*
ський і почет.
Глостер Король і герцог тут, мій володарю.
Лір Звертаємо до вас ми слово перше,
Бургундський герцогу, що з королем
Змагаєтесь Французьким за дочку
Останню нашу. Назовіть одверто
Найменший посаг, без якого ви
її руки зреклися б.
Герцог
Бургундський Можновладче,
Я хочу стільки, скільки ви дасте,
А ви дасте не менше, ніж я хочу!
Лір Шляхетний герцогу, коли дочка
Була нам дорогою, то й ціну
Високу ми складали їй. Тепер
Ціна та знизилася. Перед вами
Стоїть вона. Якщо в оцій істоті,
Маленькій та брехливій, що дістала
Неласку нашу як єдиний дар,
Щось до смаку вам, то беріть її.
Герцог
Бургундський Не знаю, що й казати.
Лір Ваша воля:
Чи відсахнутись, чи прийнять за жінку
Цю дівчину ненависну, зіпсуту,
Навіки вкриту батьківським прокльоном
І з присяги навіки нам чужу.

Герцог
Бургундський Ясний королю, за таких умов
Я вибору свойого відрікаюсь.
Лір Лишіть її — творцем заприсягнуся.
Що всі її скарби я вам назвав.
(До короля Французького)
А вам, королю, зовсім я не зичу,
Щоб вас кохання засліпило ваше
І ви з тією шлюб свій узяли,
Кого прокляв я. Раду вам даю —
Достойнішу і кращу покохати,
Ніж ця тварюка, що сама природа
Соромиться своєю наректи.
Король
Французький Дивуюсь я, що та, котру ви досі
Своїм найкращим скарбом називали,
Утіхою старечих ваших років,
Та, що її ви над усіх любили,
Найкраща і для серця наймиліша,
Могла вчинити за єдину мить
Таке недобре діло, щоб утратить
Прихильність вашу! Певна річ, провина
На ній лежить нечувано тяжка,
Коли вона вам отруїла серце.
Це чудо, так. Без чуда-бо ніколи
Тому мій розум віри не пойме!
Корделія Владарю! Хоч не вмію я вживати
Облесливої, вкрадливої мови,
Щоб те казать, чого в душі нема,
Та що чиню — чиню раніше завжди,
Ніж мій язик про теє сповістить.
Прошу вас: ознайміть, ясний королю,
Що не ганебний вчинок, не убивство,
Не чорний гріх, не зламана чеснота
На мене скликали неласку вашу.

Ні: брак того, без чого я вважаю
Багатою, щасливою себе,-
Моя нездатність до речей медових,
До поглядів благальних та жебрущих
У мене вашу відняла любов;
Це тяжко, так, проте своєї вади
Не хтіла б я позбавитись, королю.
Лір О, краще б не родилась ти на світ,
Аніж мені не догодити мала!
Король
Французький Ото й усе? Несміливість природна,
Що виявить чуття своє не вміє?
Бургундський герцогу, що ви принцесі
Сказати маєте? Коли з любов'ю
Поєднані сторонні міркування,
То — не любов. Ви хочете її
За жінку взять? Корделія сама
Собі становить найдорожчий посаг.
Герцог
Бургундський Боговінчаний Ліре, відпиши
Ту частку їй, що мався відписати,
І зараз я Корделію назву
Бургундської найменням герцогині.
Лір Нічого! Я присягся! Я незламний.
Герцог
Бургундський Що ж! Прикро це, та, втративши отця,
Ви тратите і мужа, королівно.
Корделія Хай герцог заспокоїться: коли
Любов його лиш посагом живилась,-
Його за мужа не хотіла б я.
Король
Французький Корделіє прекрасна! Ти багата
Убогістю своєю, ти любові
Достойна, хоч утратила любов,
Ти обрана, хоч кинута і гнана,

І я тебе дружиною назву.
Мені належить здобич ця по праву:
Беру я те, чого зреклися інші.
Так знайте: дівчина, для всіх немила,
Мою любов ще більше запалила.
Дочка твоя без посагу, мій пане,
У Франції володаркою стане.
За всіх бургундських герцогів скарби
Я не віддам її в полон журби.
Корделіє, прощайся з ними. Знай:
За втрати всі воздасть тобі наш край.
Лір Бери її, рушай негайно в путь;
її лице ми хочемо забуть.
Без ласки нашої й любові йдіть,
Не хочу навіть вас благословить.
Ходім, шляхетний герцогу Бургундський.
Фаяфари.
Лір, герцоги Бургундський, Кориуельський, Олбенійський, Глостер та почет
виходять.
Король
Французький Прощайся з сестрами.
Корделія Скарби безцінні
Отця мого, я покидаю вас,
Печалі повна: добре знаю я,
Хто ви такі. Мені, сестрою бувши,
Тут тяжко хиби ваші називати.
Любіть же батька. Віддаю його
Серцям таким багатослівним вашим.
Коли б мене тепер він не відкинув,
Воліла б в іншім, бачити його,
У кращім місці. Я іду, прощайте.
Регана Твоя наука, як нам слід чинити,
Нам не потрібна.
Гонерілья Краще ти повчись,

Як догоджати мужеві своєму,
Що взяв тебе жаліючи! Замало
Покірності у тебе, і свою
Покару ти по правді заслужила.
Корделія Час викриє затаєне лукавством,
І ваші хиби викриє ганьба.
Прощайте, сестри! Доброго життя вам!
Король
Французький Ходім, моя Корделіє прекрасна.
Корделія й король Французький виходять.
Гонерілья Сестро, я маю поговорити з тобою про справу,
що стосується нас обох. Я гадаю, що батько виїде звідси сьогодні
ввечері.
Регана Напевно — з тобою. Наступний місяць він буде
з нами.
Гонерілья Ти бачиш, яким несталим зробився він на схилі
віку; ми переконались у цьому до краю. Він завжди любив сестру
нашу більше за всіх, і надто впадає в око, через яку дрібницю він
прогнав її.
Регана На цю хворобу звичайно хворіють у його віці;
проте він і завжди зле знав себе самого.
Гонерілья За своїх кращих років, цілком здоровий, він був
над міру запальний. Тому ми можемо чекати від нього, постаріло-
го, не тільки вад, властивих його літам, але й дикого свавільства,
що породжується, коли людина стає недужа й примхлива.
Регана Так і сподівайся, що западе він у якусь химеру
на зразок вигнання Кента.
Гонерілья Або на зразок прощання його з Французьким
королем. Прошу тебе, будьмо одностайні: коли батько наш, хи-
мерним бувши, та матиме ще владу, то його заповіт вийде нам
тільки на глум.
Регана Ми ще поміркуємо про все це.
Гонерілья Треба на щось наважитись, і то швидко.
Виходять.
СЦЕНА 2

Замок графа Глостера.
Входить Е д м у н д з листом в руках.
Едмунд Ти — божество, природо! Я корюсь
Твоїм законам. Чи ж мені терпіти
Людських звичаїв невблаганний бич.
Юрби цікавої тяжке презирство
Лише тому, що я цей світ побачив
Пізніш за брата? Незаконний син!
Чом незаконний? Чом зовусь я підлим,
Коли— шляхетний маю розум я,
Коли так само дужий і вродливий,
Як роджені від чесної жони?
За що вони кленуть нас і таврують?
За що вони нас підлими зовуть?
Я підлий? Чим? Кому життя дала
Злодійка пломенистая — природа,
Той більше має здатності і сил,
Ніж сотня йолопів, яких зачато
На пом'ятій, нудній, бридкій постелі
У часі поміж вечором та сном,.
Чи сяк чи так, законний мій Едгаре,
Проте я в тебе землі відберу.
Любов отця Едмундові належить,
Хоч сином він і зветься незаконним.
Так, так, законний! Тільки б цей от лист
І задум мій дійшов мети своєї,-
Едмунд, з колиски соромом покритий,
Того зламає, хто побачив світ
На правім ложі. Я росту, міцнію!
Боги, на боці незаконних будьте!
Входить Г л о с т є р.
Глостер Подумать: Кента вигнано! Король
Французький теж у гніві розпрощався.
Державець наш від'їхав цеї ночі,
Віддавши владу! Все це так раптово!

Ну що, Едмунде? Чи нема новин?
Едмунд Нема, мілорде.
(Ховає листа)
Глостер Що то за листа ти ховаєш?
Едмунд Я не знаю нічого нового, мілорде.
Глостер Що ти там читав?
Едмунд Нічого, мілорде.
Глостер Нічого! Навіщо ж було ховати в кишеню отой
папір? "Нічого" не потребує, щоб його ховали. Покажи-но. Підійди ближче. Коли то — нічого, то я обійдусь без окулярів.
Едмунд Благаю вас, сер, пробачте мені: це лист від брата, я не встиг дочитати його. А те, що я прочитав, на мою думку, читати не варто.
Глостер Дайте мені листа, сер.
Едмунд Хоч дам його вам, хоч ні — однаково ображу
вас. Зміст його, мені здається, не виходить на честь братові.
Глостер Побачимо, побачимо!
Едмунд На виправдання братові, можна гадати, що вів
написав це, щоб випробувати мою чесноту.
Глостер
(читає)
"Такі звичаї та шаноба до старості тьмарять
наше життя під найкращі наші літа, позбавляють нас нашого майна до того часу, коли через власну старість ми не зможемо користатися з нього собі на втіху. Я намислив, що безглуздо коритись тиранії старих, яка верховодить нами,— не тому, що сильна, а тому, що ми її терпимо. Заходь до мене, скажу тобі ще дещо об цім. Коли б наш батько міг заснути і спати доти, доки я розбуджу його, ти весь вік розкошував би, беручи половину його прибутків як улюблений брат Едгара". А!.. Потайний задум! "Спати доти, доки я розбуджу його"! "Ти весь вік розкошував би, беручи половину його прибутків"! — і це син мій Едгар! У нього піднялась рука це написати! В його серці і голові могли зароїтись такі думки! Коли ти дістав це? Хто приніс листа?
Едмунд Його не принесено мені, мілорде: от де лукав-

ство! — я знайшов листа у себе в кімнаті, його вкинуто туди крізь вікно.
Глостер Ти певен, що це братова рука?
Едмунд Коли б пристойніший був зміст, я заприсягся б,
що це його писання, а цього листа читаючи, я хочу думати, що ні.
Глостер Це його рука?
Едмунд Рука його, мілорде, але я сподіваюсь, що серце
його не в одно каже з листом.
Глостер Він нічого тобі досі не закидав про це?
Едмунд Нічого, мілорде; але я чув, як він часто обсто-
ював думку, що коли батьки постаріються, а діти вже дорослі, то
батьки повинні перейти під опіку дітей і віддати в їхнє розпоря-
дження майно.
Глостер О негідник, негідник! Саме ця думка в листі.
Мерзенний виродок! Проклята, бездушна скотина! Гірш, ніж ско-
тина! Розшукайте його. Я його візьму під варту. Мерзенний недо-
людок! Де він тепер?
Едмунд Я не знаю напевне, мілорде! Коли ви трохи стри-
маєте свій гнів проти мого брата, поки не матимете певніших до-
казів, це буде краще. Коли ж ви зопалу виступите проти нього і
помилитесь, то навіки заплямуєте свою честь і вщент розіб'єте в
ньому почуття слухняності. Я готовий ручитися своїм життям, що
Цей лист мав на меті випробувати мою відданість вам — і нічого
більше.
Глостер Ти так гадаєш?
Едмунд Коли ви, мілорде, згодні, то я заховаю вас у та-
кому місці, де ви будете чути нашу з ним розмову, і не пізніше як
сьогодні ввечері ви переконаєтесь у тому, що я казав.
Глостер Ні, він не може бути такою потворою.
Едмунд Я певен, що він — не потвора.
Глостер Проти батька, який так щиро й ніжно любив
його! Небо і земле! Едмунде, розпитай його. Заглянь йому в душу,
благаю тебе. Чини, як велить тобі твій розум. Я готовий усе від*
дати, аби дізнатись правди.
Едмунд Я зараз розшукаю його, сер, зроблю, що слід, і

повідомлю вас.
Глостер Оті затемнення сонця й місяця, що були недав-
но, не віщують нам добра. Хоч мудреці, які вивчають таємниці
природи, можуть усяко тлумачити їх, а проте самі закони природи
щоразу бувають порушені тим, що з них випливає. Любов холоне,
дружба ламається, брати не хочуть знатись, по містах — заколоти,
по селах — розбрат, у палацах панує зрада, розірвано зв'язок між
батьком і сином. Мій син-мерзотник чинить, як провіщено,— йде
проти батька; король іде наперекір природі, батько йде проти влас-
ної дитини. Минулися кращі наші часи. Підступи, ошуканство, зра-
да й руйнація, розбиваючи наш спокій, товаришать нам у дорозі
до могили. Розшукай того недолюдка, Едмунде, ти нічого на тому
не втратиш. Будь обачний. Прямодушного, благородного Кента
вигнано! Провина його — чесність. Як чудно!
(Виходить)
Едмунд Дивовижний нерозум людський! Коли спіткає
нас лихо — хоч би з нашої власної вини,— ми обвинувачуємо в
цьому сонце, місяць та зорі. Виходить, ніби ми — мерзотники з
неминучості, дурні — за небесним велінням, падлюки, злодії, зрад-
ники — під впливом небесних сфер, п'яниці, брехуни й розпусни-
ки — тільки тому, що мусимо коритись силам планет, а всі не-
щастя, які нас опадають, ідуть від божих рук. Премудра вигадка
розпусної людини, що складає вину за свою хтивість на зірки!
Мій батько впав у блуд з моєю матір'ю під сузір'ям Дракона, я
народився під Великою Ведмедицею,— з цього виходить, що я
жорстокий і хтивий. А тим часом я був би тим, чим є, якби й най-
дівочніша в небі зірка сяяла тоді, коли мене незаконно зачинали.
Едгар...
Входить Е д г а р.
Він з'явився саме вчасно, як розв'язка в давній комедії. Я маю
вдавати меланхолійного негідника і зітхати, як Том із Бедлама.
О! Ці затемнення віщують розбрат! Фа, соль, ля, мі!..
Едгар Як ведеться, брате Едмунде? Про що ти так за-
думався?
Едмунд Я задумався, брате, над пророцтвом, що недав-

но прочитав,— які речі мають статися по цих затемненнях.
Едгар Тебе воно цікавить?
Едмунд Запевняю тебе — на лихо, все збувається, як там написано: неприродність у стосунках між батьком і дітьми, смертність, голод, занепад давньої дружби, заколоти в державі, погрози і прокльони проти короля та вельмож, марна підозріливість, вигнання друзів, розпад у військах, розбиті шлюби... Всього не злічити.
Едгар Чи давно записався ти в астрологи?
Едмунд Годі про це. Коли ти останнього разу бачився з батьком?
Едгар Учора ввечері.
Едмунд Ти говорив з ним?
Едгар Так, години зо дві.
Едмунд Ви розійшлись у злагоді? Чи не спостеріг ти якогось невдоволення в його мові або на обличчі?
Едгар Анітрохи.
Едмунд Пригадай, чим міг ти його образити? І послухай мого слова: деякий час уникай його, поки не вщухне його лютість. Тепер вона так кипить у ньому, що, побачивши тебе, він навряд чи заспокоїться.
Едгар Якийсь негідник, напевно, наговорив на мене!
Едмунд І я боюся, що так. Прошу тебе, будь обачний, доки гнів його вгамується. Раджу тобі, зайди до моєї кімнати,- звідтіль тобі можна буде почути, що він говорить. Прошу тебе, йди... Ось маєш ключа від моїх дверей. Коли здумаєш кудись вийти — бери з собою зброю.
Едгар Зброю, мій брате?
Едмунд Брате, я раджу тобі, як краще. Хай назвуть мене безчесною людиною, коли супроти тебе не замишляють лихого. Я вже сказав тобі, що бачив і чув, але слова мої бліді, вони нітрохи не відбивають справжнього жаху. Іди, прошу тебе.
Едгар Чи скоро я почую від тебе щось певніше?
Едмунд Я все зроблю для тебе, що слід.
Едгар виходить.

Довірливий мій батько; благородний
І щирий брат,— він намірів ворожих
Не розпізнає. Впораюсь одразу
Із чесністю дурного. Все гаразд.
Розумний я і спадок одберу,
Але потрібно виграти цю гру.
(Виходить)
СЦЕНА 3
Палац герцога Олбенійського.
Входять Гонерілья й Освальд, її дворецький.
Гонерілья Батько вдарив мого придворця за те, що той
вилаяв його блазня?
Освальд Так, міледі.
Гонерілья Вночі і вдень мене він тяжко кривдить,
Години не мине без грубіянства,-
А з того й чвари серед нас усіх.
Не можу далі я таке терпіти.
Сто рицарів його сваволю чинять,
А він лиш знає гримати на нас.
Приїде з полювання — я не стану
З ним розмовлять. Скажи, що хвора я.
Не дуже квапся слугувать йому —
За те візьму на себе я провину.
Чути звук рогів.
Освальд Я чую, він вертається, міледі.
Гонерілья І ти, і челядь будьте неуважні
До нього. Хай об тім він заговорить.
Коли йому тут буде не до серця,
Нехай сестру одвідає мою.
Ми боремося з нею одностайно
Проти ярма, що нас гнітить обох.
Ледачий дід, він хоче, як раніше,
Користуватись давніми правами,
Що сам віддав! Життям заприсягнуся:
У дурощах старе й мале однакі,

їх треба вчити. Лестощі низькі
Туманять їх. Затям, що я казала.
Освальд Гаразд, міледі.
Гонерілья Рицарям його
Байдужість виявляйте. Що вже буде,
Не клопочіться. Слугам розкажи
Все до ладу. Я приводу лиш хочу,
Щоб висловити все йому. Сестрі
Про цеє також треба написать,
Щоб знала, як чинити. Ну, іди
Ладнай обід!
Виходять.
СЦЕНА 4
Там же.
Входить К е н т, переодягнений.
Кент Коли я зможу відмінити голос
Так само добре, як переодягся,
То у розмові з ним доб'юсь того,
Чого бажаю. Як вигнанець Кент
Судді своєму у пригоді стане,
То пан, якого любить він сердечно,
Побачить міру щирості його.
Звук рогів.
Входять Лір, рицарі та слуги.
Лір Обідати, та швидше! Зараз мені — я не чекаю
ні хвилини.
Один із слуг виходить.
Ти хто такий?
Кент Людина, сер.
Лір Яку ти роботу знаєш? Чого хочеш від нас?
Кент Хочу бути не меншим за те, чим здаюся, вірно
служити тому, хто мені вірить, любити того, хто чесний, знатися
з тим, хто мудрий і мало говорить. Я уникаю судів, б'юся, коли
без того не обійтись, і не їм скоромного у піст.
Лір То хто ж ти?

Кент Чесний чолов'яга, так само бідний, як король.
Лір Коли ти так само бідний підданець, як бідний король, то ти й справді бідак. Чого ж тобі треба?
Кент Служби.
Лір Кому хотів би ти служити?
Кент Вам.
Лір Ти знаєш мене, друзяко?
Кент Ні, сер, але у вашому лиці є щось таке, що мені хочеться назвати вас своїм паном.
Лір Що ж воно таке?
Кент Печать влади.
Лір Чим же можеш ти служити?
Кент Я можу давати щирі поради, їздити верхи, бігати, вмію перебрехати цікаву казку і, не мудруючи, виконати нехитре доручення. Те, для чого годяться звичайні люди, можу зробити і я; а найкраще у вдачі моїй — старанність.
Лір Скільки тобі років?
Кент Я не такий молодий, сер, щоб закохатись у жінку за її співи, і не такий старий, щоб полюбити її не знати за що,— мені йде сорок дев'ятий рік.
Лір Зоставайся, будеш мені служити. І коли по обіді ти сподобаєшся мені не менше, ніж тепер, то я не розлучуся з тобою. Обідати! Гей, обідати! Де мій штукар? Мій блазень! Піди поклич мого блазня!
Один із слуг виходить.
Входить О с в а л ь д.
Гей, ти, де моя дочка?
Освальд Даруйте, але...
(Виходить)
Лір Що він там меле? Заверни цього йолопа.
Один із рицарів виходить.
Де мій блазень? Гей! Чи поснули всі?
Повертається р и ц а р.
Ну, де ж той вилупок?
Рицар Він каже, мілорде, що дочка ваша нездужає.

Лір Чому цей раб не вернувся до мене, коли я кли-
кав його?
Рицар Сер, він зовсім ясно сказав мені, що не хоче вер-
татись.
Лір Не хоче?
Рицар Мілорде, я не знаю, що воно таке, але, здається
мені, з вашою величністю не поводяться так шанобливо, як ви до
того звикли. Надто очевидна неґречність і челяді, і самого герцога,
і навіть вашої дочки.
Лір А, так тобі здається?
Рицар Вибачте, королю, коли я помилився. Обов'язок
мій боронить мені мовчати, коли я вбачаю образу вашій велич-
ності.
Лір Ти тільки нагадуєш мені те, що я сам спостеріг.
Віднедавна бачу я неуважність до мене, але складав те на свою
підозріливість і не примічав тут нарочитої неввічливості. Подив*
люсь іще. Та де ж мій блазень? Я вже два дні не бачив його.
Рицар Відколи молода наша королівна помандрувала
до Франції, блазень тяжко сумує.
Лір Годі про це, я сам це бачу. Піди й скажи моїй
дочці, що я хочу поговорити з нею.
Один із слуг виходить.
А ти піди поклич сюди мого блазня.
Другий слуга виходить.
Повертається Освальд.
А, ласкавий добродію! Ідіть-но сюди, добродію! Хто я, добродію,
такий?
Освальд Батько моєї пані.
Лір Батько моєї пані? Пес ти огидний! Раб! Стерво!
Освальд Неправда тому, пане, даруйте на слові.
Лір Як ти на мене дивишся, негіднику!
(Б'є його)
Освальд Я не дозволю бити себе, мілорде!
Кент А збити з ніг теж не дозволиш, гидка личино?
(Збиває його з ніг)

Лір Спасибі, друзяко, ти прислужився мені, і я тебе
любитиму.
Кент Ну, сер, уставайте і забирайтесь геть! Я навчу
вас розумітись на людях. Геть, геть відсіль! Коли ти хочеш знов
виміряти собою підлогу, то зоставайся! Ану-бо, до лиха! Утікай,
коли маєш голову на плечах! Отак!
(Виштовхує Освальда)
Лір Спасибі, вірний слуго: ти мені придався.
(Дає Кетові гроші)
Входить блазень.
Блазень Дозволь, я його теж хочу купити. На тобі мого
ковпака.
(Дає Кетові свій ковпак)
Лір Ну, дурнику мій, як ведеться?
Блазень Та візьми ж мого ковпака.
Кент Навіщо, хлоп'яго?
Блазень Бо ти заступаєшся за того, хто підпав під нелас-
ку. І не вмієш тримати носа за вітром, ще застудишся. Бери-но
ковпака! Оцей-от чоловічина вигнав двох дочок своїх і благосло-
вив третю проти своєї волі. Коли маєш служити йому, тобі не
обійтися без мого ковпака.
(До Ліра)
Ну, кумцю, як ведеться? Ех, якби мені два ковпаки та дві дочки!
Лір Для чого, мудрагелю?
Блазень Коли б я роздав їм усі свої гроші, у мене зоста-
лися б ковпаки. Ось тобі мій ковпак, попроси другого у своїх до-
чок.
Лір Стережись, ледащо,— ось дубець!
Блазень Правда — як дворовий пес, що його дубцем ви-
ганяють s хати, тоді як смердюча хортиця гріється собі при вогні.
Лір Гіркий мені цей докір!
Блазень Слухай-но, я навчу тебе приказки.
Лір Навчи.
Блазень Тільки затям її, кумцю:
Не хвалися тим, що маєш,

Не кажи всього, що знаєш,
Гроші в інших позичай,
А в позику не давай.
Не ходи, як їздить змога,
Не звіряйся ні на кого,
Кинь пияцтво та дівчат,
Будеш славен і багат,
Будеш в розкоші купаться,
Як десятка у двадцятці.
Лір Та це ж нічого не означає, дурню!
Блазень Що ж, це так, як промова неоплаченого адвока-
та. Ти мені нічого не дав. А чи можеш ти здобути яку користь із
нічого, кумцю?
Лір Ні, приятелю, із нічого нічого не можна зробити.
Блазень
(до Кента)
Прошу тебе, втовкмач йому, що на це схожі
прибутки від його земель. Блазневі він не повірить.
Лір Злий дурень!
Блазень А знаєш ти різницю, приятелю, між злим і доб-
рим дурнем?
Лір Ні, хлопче, поясни мені.
Блазень Хто навчив тебе віддати
Все, чим звик ти володати,
Ти того постав отам,
А за нього стань тут сам.
Дурнів доброго і злого
Ти впізнаєш без підмоги:
Цей — ось в одязі рябім,
Інший дурень — поруч з ним.
Лір Ти звеш мене дурнем?
Блазень Усі інші свої титули, що з ними ти народився,
ти ж віддав.
Кент Цей дурень не такий-то вже дурний, мілорде!
Блазень Ні, присягаюсь честю: лорди та великі люди не

хочуть мені в тому поступитись. Коли б я мав монополію на дуро-
щі, вони б захотіли взяти свою пайку. Вони бояться, щоб я не
забрав собі всього безглуздя, їм так і кортить щось і собі вирвати.
Дай мені яєчко, кумцю, а я тобі дам дві корони.
Лір Що ж то за корони такі?
Блазень Розріжу яйце навпіл і з'їм те, що всередині,-
залишаться дві яєчні корони. Коли ти розламав свою корону й
віддав обидві половинки, то вийшло так, наче ти переніс свого
осла на власній спині через калюжу. Мало було олії у твоїй лисій
короні, коли ти віддав свою золоту. Якщо я говорю це як дурень,
хай відчухрають різками того, хто це перший доведе.
(Співає)
Бідні дурні підупали,
Бо з розумних дурні стали,
Кожна мудра голова
Щось, як мавпа, витіва.
Лір Відколи це ти знаєш стільки пісень?
Блазень Я співаю, кумцю, відтоді, як ти поробив із своїх
дочок своїх матірок, давши їм різку і взявшись розстібати свої
шлейки.
(Співає)
Вони заплакали, зрадівши,-
Я з горя заспівав,
Що в піжмурки король мій грає
І в дурники попав.
Слухай, кумцю, найми-но вчителя, що вчив би твого дурня бреха-
ти. Я дуже хотів би навчитися брехати.
Лір Коли ти брехатимеш, ми звелимо тебе відшма-
гати.
Блазень Диво, та й годі, що за порода в тебе та в твоїх
дочок: їм хочеться, щоб мене відшмагали за те, що я говорю прав-
ду, а ти хочеш, щоб мене відшмагали за те, що я брешу. А то ще,
бува, шмагають мене за те, що я держу язик за зубами. Краще б
мені бути чим хоч, аби не блазнем! А проте —не хотів би я бути
на твоїм місці, кумцю: ти облупив свій розум з обох боків і нічого

не залишив посередині. Он іде одна половинка.
Входить Гонерілья.
Лір Що таке, дочко моя? Чому ти наморщила чоло?
Мені здається, ти недавно навчилася хмуритись.
'Блазень Еге, чоловічку, ти був щасливий, коли тобі не
доводилося зважати, хмуриться вона чи ні. Тепер ти — як та дір-
ка від бублика. Я щось більше, ніж ти тепер: я — дурень, ти-
ніщо.
(До Гонерільї)
Гаразд, гаразд, прикушу язика. Твоє обличчя наказує мені це, хоч
ти й не говориш нічого.
Той хто скоринки не зміг вберегти,
Крихту маленьку радий знайти.
(Показуючи на Ліра)
Ось маєте порожній стручок гороху.
Гонерілья Не тільки цей розбещений ваш блазень,
А весь ваш почет, дикий та свавільний,
Тут неподобні бешкети вчиняє
І зовсім шануватися забув.
Гадала я, що, вам про це сказавши,
Належного здобуду рішенця,
Але тепер із ваших діл та мови
Догадуюсь, що вам те все до мислі
І нелад похваляєте ви цей.
Коли це так — покари не минути
Тому, хто заслужив її, королю,
ї хай ви в тім побачите образу,
Ганьбу собі,— я буду боронить
Добро загальне й спокій у господі.
Блазень А що, кумцю?
їстоньки синичка зозульці носила,
За те їй зозулька голову скусила.
Свічка погасла, доводиться нам сидіти поночі.
Лір Чи наша ти дочка?
Гонерілья Пора б вам, сер, до розуму вернутись —

Вам розуму не треба позичати —
І кинуть примхи, що потворять вас.
Блазень Таж і осел побачить, коли возик везе коня.
Гоп-гоп, моя мила,
Аби вірно любила!
Лір Хто тут мене впізнає! Це не Лір!
Чи ж Лір так ходить, так говорить? Ні!
Чи він осліп? Чи розум затуманивсь?
Чи в сон у непробудний він запав?
Тут щось не те. Скажіть одверто, хто я?
Блазень Тінь Лірова!
Лір Я хочу знати — пам'ять, розум і здоровий глузд
кажуть мені, що я колись був монархом, що я був батьком, що
я маю дочок...
Блазень Маєш, а вони хочуть зробити з тебе слухняного
батька.
Лір Як ваше ім'я, прекрасна дамо?
Гонерілья Цей милий запит якнайбільш пасує
До жартів, що злюбили ви тепер.
Прошу вас, поміркуйте, що я вам
Сказала тут. Ви не в такому віці,
Щоб легковажно мислити й чинить.
Сто рицарів, котрих собі взяли ви,
Так зледащіли, у таку вдаються
Розпусту, що здається наш палац
Таверною чи домом соромоти.
На цю ганьбу негайних треба ліків.
Я вас прошу зменшити почет свій,
А то й сама зробити це потраплю.
Зоставте тих лише, хто гідний вас
І ваших літ.
Лір Прокляття! Вічна тьма!
Сідлати коні! Скликати мій почет!
Ти, виродку мерзенний, заспокойся!..
У мене єсть іще одна дочка!

Гонерілья Мою б'єте ви челядь. Набрід ваш
Усіх зухвало тут бере на глум.
Входить О л б е н і.
Лір Біда тому, хто кається запізно!
(До Олбені)
А, сер! Це ви! Ви з нею теж у змові?
Кажіть мерщій! Гей, коні подавать!
Невдячність, демон із камінним серцем,
Страшніша над усі людські потвори,
Коли зросла на лоні у дочки!
Олбені Сер, заспокойтесь.
Лір
(до Гонерільї)
Яструбе неситий,
Ти брешеш! Почет мій — достойні люди,
Що знають і повинності свої,
І честь, і шану. Та дрібна вина,
Яку я на Корделії побачив,
Скалічила мені навіки душу,
З мойого серця вирвала любов
І жовчю сповнила його гіркою!
О Ліре, Ліре, Ліре!
(Б'є себе по голові)
Бий у браму,
Що випустила розум і впустила
Безумство!.. Слуги, швидше відсіля!
Олбені Владарю, я ж не винен, я й не знаю,
Чому ви нині так розхвилювались.
Лір Можливо, сер. Почуй мене, природо!
Почуй мене, ласкаве божество!
Як суджено оцій гидкій тварюці
Дітей родити — відбери це в неї,
Неплідністю їй лоно засуши!
Нехай її мертвотне, марне тіло
Довіку немовляти не народить,

Щоб ним пишатись! А як вирок твій
Велить їй матір'ю колись назватись,-
Нехай народить хирляву потвору
Собі на муки! Хай її чоло
Від того вкриють зморшки передчасні
І щоки будуть зорані від сліз;
Хай радощі й печалі материнські
Обернуться на глум їй та ганьбу,
Нехай спізнає, що гадючі зуби
Це менший страх, як від дітей невдячність.
Геть! Геть!
(Виходить)
Олбені Боги, відкіль це все пішло?
Гонерілья Не клопочись розпитувать. Нехай
Іде старий, куди веде нерозум.
Повертається Л і р.
Лір Що? П'ятдесят лиш челядинців я
До послуг маю?
Олбені Що таке, королю?
Лір Скажу тобі.
(До Гонерільї)
А, сили неземні!
Соромлюсь я, що ти могла мене
Позбавить мужності, що через тебе
З очей моїх течуть безсилі сльози.
Хай наглий грім поб'є тебе! Нехай
Прокльон отця тебе покриє струпом!
Не смійте плакать, нерозумні очі,
Бо вирву вас і кину я на землю
З водою, що ллєте ви, щоб м'якшити
Черству цю глину. Що ж, нехай і так!
Дочку я іншу маю. Та до мене
Добріша буде, певно, й ласкавіша.
Коли вона зачує правду всю,
Вона тобі обличчя пазурами,

Вовчице кровожерна, роздере.
Затям: верну собі я знов ту владу,
Яку, гадаєш, стратив я навік.
Лір, Кент і почет виходять.
Гонерілья Ти чув, мій володарю?
Олбені Я не можу
Зректися справедливості, хоча
Люблю тебе над міру...
Гонерілья Годі, —годі!
'Гей, ©свальде!
(До Блазня)
Штукарю чи шахраю,
За ианом забирайся, геть відсіль!
Блазень Гей, кумцю Ліре, кумцю Ліре, стривай! Візьми
свойого дурня з собою!
Швидко з донькою такою,
Як з лисичк-ою-сестрою,
Ми б розправитись могли,
Коли б тільки знать галузку
Та коли б ми за мотузку
Ковпачок мій продали.
Пан із блазнем геть пішли.
(Біжить геть)
Гонерілья Цей дідуган, нівроку, не дурний.
Сто рицарів! Дозволити йому
Сто рицарів озброєних держати,
Щоб кожну примху і химеру кожну,
Всі забаганки, всі лихі пориви
Він підпирав оружною рукою
І над життям над нашим панував!
Ген, Освальде!
Олбені Подумай, чи не марно
Боїшся ти?
Гонерілья Ще гірше — надто вірить.
Вже краще попередить небезпеку,

Ніж потім з небезпекою боротись.
Його я знаю. Все, що він казав,
Списала у листі я до сестри.
Та чи вона погодиться тримати
Його і сотню рицарів, дізнавшись
З листа мого, до чого те призводить!
Гей, Освальде!
Входить Ос в а,л ь д.
Ну що, ти написав
Листа сестрі моїй?
Освальд Так, ясна пані.
Гонерілья Візьми ж людей з собою — і в дорогу.
Про все скажи їй, що мене турбуй,
ї доводи нехибні приточи.
Іди й вертайся швидше.
Освальд; виходить.
Ні, мій пане,
Ні, герцогу, ця лагідність і кволість,
Що їх ви появили, не ганебні,
Але даруйте: більше дорікань
Вам буде за нерозум, ніж похвал
За лагідність.
Олбені Не можу зміркувати,
Куди ти саме поглядом сягаєш,-
Та часом ми, шукаючи добра,
Д о бр о псуємо'
Гонерілья Я одно скажу...
Олбені Побачимо, що вийде з того всього.
Виходять,
СЦЕНА 5
Подвір'я перед замком герцога Олбєнійськаго.
Входять Лір, Кент і блазень.
Лір Відвези листа до Глостершіру. Не кажи дочці
моїй того, що знаєш, поки вона тебе не запитає, прочитавши лис-
та. Та не гайся, а то я буду там* раніш за тебе.

Кант Я не спатиму, королю мій, доки не віддам вашо-
го листа.
(Виходить)
Блазень Коли б мозок людський та містився у п'ятах, чи
не слід би тоді боятися мозолів на ньому?
Лір А так, друзяко.
Блазень Розвеселися ж з ласки своєї: твій мозок ніколи
не красуватиметься в пантофлях.
Лір Ха-ха-ха!
Блазень^ От побачиш, друга твоя дочка буде до тебе лас-
кава, хоч вона й схожа на там.ту, як кислиця на яблуко; але я таки
скажу, що знаю.
Лір Що ти скажеш?
Блазень Що; вона смаком своїм так; само скидатиметься
на першу, як одна кислиця, на другу... А знаєнц кумцю, навіщо нам
прироблено носа посеред обличя"?
Лір Ні.
Блазень Щоб очі були по обидва боки. Чого носом не
дочуєш, очима назориш.
Лір Я П скривдив...
Блазень А знаєш, як устриця робить свою скойку?
Лір Ні.
Блазень І я не знаю. Знаю тільки, навіщо слимакові його
хатка.
Лір Навіщо?
Блазень Щоб ховати голову; вже ж не на те, щоб відда-
ти хатку дочкам та й зостатися з ріжками своїми напризволяще.
Лір Я відміню свою вдачу... О! Такого доброго бать-
ка! Коні готові?
Блазень Твої осли побігли по них. А знаєш, чому в Се-
мизір'ї сім зірок?
Лір Бо не вісім?
'Блазень Далебі, добре. З тебе вийшов би путящий бла-
зень.
Лір Силоміць забрати назад! Я тобі відплачу,

почваро невдячна!
Блазень Коли б ти був моїм блазнем, кумцю, я сказав би
відчухрати тебе за те, що ти дочасно постарівся.
Лір А то ж чому?
Блазень Ти не повинен був старітись доти, доки ума не
набрався.
Лір Небесні сили! Захистіть мене
Від божевілля!
Входить дворянин.
Лір Що, готові коні?
Дворянин Готові, володарю.
Лір Ну, ходім,
Мій дурнику.
Блазень Тій дівчині, що важиться сміятись,
Недовго при дівоцтві зоставатись.
Чи вийде заміж, а чи ні,
Та гріх тут чується мені.
Виходять.

ДІЯ ДРУГА

СЦЕНА 1

Подвір'я в замку графа Глостера.
Входять Едмунд і Куран, зустрічаються.
Едмунд Здоров був, Куране.
Куран Доброго здоров'я, сер. Я був у батенька вашого
і сповістив його, що герцог Корнуельський та герцогиня Регана
прибудуть сюди пізно ввечері.
Едмунд Чого ж то?
Куран Не знаю до ладу. Чи чули ви новину? Я кажу
про ті новини, що про них тим часом говорять пошепки.
Едмунд Ні, не чув. А що таке?
Куран Чули, що пахне війною між герцогом Корнуель-
ським та Олбенійським?
Едмунд Не чув ні слова.
Куран Ну, то ще почуєте. Прощавайте, сер.

(Виходить)
Едмунд Сюди прибуде герцог уночі?
Чудово! Як це склалося до речі!
Звелів Едгара взять під варту батько,
І я, хоч трохи справа ця слизька,
Свій намисел повинен довершити.
Вперед, фортуно! А зійди-но, брате,
До мене. Тільки слово я скажу.
Входить Е д г а р.
Втікай мерщій: за нами батько стежить,
йому сказали, де ти заховався.
Тобі в пригоді стане темна ніч.
Чи не казав чого ти неприхильно
Про Корнуела? Кажуть, що прибуде
Сюди вночі він і Регана з ним.
Не говорив ти часом про сперечку
Його із Олбені? Згадай.
Едгар Ні слова.
Едмунд Я чую, батько йде сюди. Не сердься —
Я мушу задля хитрощів підняти
Меча на тебе. Вихопи й свого,
Вдавай, що захищаєшся. Тепер
Тікай, та швидше. Гей, подайте світла!
Рятуйся, брате! Смолоскипів, люди!
Прощай, Едгаре!
Едгар виходить.
Хай ця крапля крові
Переконає їх, що тут і справді
Ішлось на вбивство.
(Ранить себе в руку)
Бачив я п'яниць,
Що тяжче ранили себе для жарту.
Мій батьку! Батьку!.. Стій! Стій! Гей, на поміч!
Входять Гл остер та слуги із смолоскипами.
Глостер Ну, де мерзотник той, Едмунде?

Едмунд Він
Стояв у темряві, меча із піхов
Добувши, й шепотів страшні клятьби,
У місяця благаючи підмоги.
Глостер Та де ж він, де?
Едмунд Я ранений, мій батьку.
Глостер Де той негідник?
Едмунд Він побіг туди.
Йому не пощастило...
Глостер У погоню!
Біжіть за ним!
Слуги вибігають.
Йому не пощастило —
Та з чим же бо?
Едмунд Підмовити мене,
Щоб вас убить. Сказав на те йому я,
Що кари справедливої боги
На батьковбивців шлють громи із неба,
Що батька з сином сотнями ниток
Любов могутня в'яже. Постерігши,
Які бридкі мені його намови,
Він кинувся з мечем своїм на мене
І в руку ранив. А коли побачив,
Що я ладен за праве діло стати
До бою, чи мого злякався крику,-
Втікати звідси кинувся.
Глостер Нехай
Собі тікає: у країні нашій
Йому не врятуватися, і смерть
На нього жде. Велитель мій високий,
Шляхетний герцог скоро буде тут.
Ім'ям його я всім оповіщаю,
Що матиме подяку той велику,
Хто лиходія приведе страшного
На кару до ганебного стовпа.

А хто його наважиться ховати,
Той сам умре.
Едмунд Я умовляв його
Від заміру лихого відцуратись —
Дарма! Він і не слуха! Я тоді
Страхать почав, що викажу на нього,
А він на те: "Ти,— каже,— син нешлюбний,
Ти — старець, і невже ж тобі здається,
Що віри хтось пойме твоїм словам,
Хоч би які були вони правдиві
Та чесні? Хоч покажеш ти їм лист,
Моєю справді писаний рукою,-
Всім доведу я, що усе те — наклеп,
Лиха обмова. Таж усіх людей
Ти мусив би на дурнів обернути,
Щоб не добачили того вони,
Чим смерть моя була б тобі корисна
І як ти маєш прагнути її".
Глостер Душа невірна, лиходій запеклий!
Свого листа він хоче відректися?
Ні, це не син мій!
Сурми за сценою.
Чуєш, їде герцог!
Не знаю я, що в нього тут за справи.
Я гавані скажу закрити всі —
Мерзотник не втече. Я певен, герцог
Мені на теє дасть ласкавий дозвіл:
Я розішлю портрет по всій країні,
В усі кінці, щоб дати змогу людям
Його впізнать. А ти, Едмунде, чесний
І вірний син. Подбаю я про те,
Що"б ти дістав майно моє у спадок.
Входять Корнуел, Регана та слуги.
Корнуел Ну, як ведеться, благородний друже?
Чудні мене тут зустрічають вісті.

Регана Коли то правда, то немає кари,
Злочинця гідної. Чи ви здорові?
Глостер Владарко, серце маю я розбите,
Розбите серце.
Регана Як! Хрещеник Ліра,
Едгар, якому батько дав ім'я,
Намислив вас убити?
Глостер О міледі,
Я потаїть волів би цю ганьбу.
Регана А чи не був він часом у ватазі
Тих рицарів, що батькові слугують?
Глостер Не знаю, пані... Жах, несвітський жах!
Едмунд Так, пані, він із ними був.
Регана Не дивно,
Що духу він набрався там лихого.
Його намовили убить отця,
Щоб разом з ним прогулювати спадок.
Увечері дістала від сестри я
Докладний лист про вчинки їх бешкетні
І присягаюсь: як вони до мене
Прибудуть — я покину власний дім.
Корнуел Я теж покину, вір мені... Едмунде,
Ви, кажуть, батькові в пригоді стали?
Едмунд Свою повинність виконав я, сер.
Глостер Він викрив задуми його — і сам
Дістав од того лиходія рану.
Корнуел Його шукають?
Глосте.р Так, ласкавий лорде.
Корнуел Аби знайшли, тоді вже він не буде
Являти небезпеку нам страшну.
Чиніть із ним, як знаєте самі ви,
Іменням нашим. А до вас, Едмунде,
Таке звертаю слово: показали
Ви серце щире, віддане, шляхетне,-
Таких нам треба. За слугу беру

Вас першого.
Едмунд Служить вам радий, сер.
Глостер За нього щира дяка вам, мілорде.
Корнуел Та ви ж не знаєте, чому ми тут...
Регана Під час такий незвичний, серед ночі,
Ми, Глостере шляхетний, завітали
У вас поради мудрої спитать.
Ми маєм звістку від сестри й від батька,
Що в них на зле зайшлося. Посланців
До них обох послали ми з листами
І відповідей ждемо. Давній друже,
Утіште серце, дайте нам пораду
В цій справі пильній.
Глостер Завжди ваш слуга.
Прошу покірно, панство, до господи.
Виходять.
СЦЕНА 2
Перед замком Глостера.
Входять з одного боку К є н т, з другого — Освальд.
Освальд Добрий вечір, приятелю. Ти з цього дому?
Кент Так.
Освальд Де нам поставити наші коні?
Кент Ось тут, у калюжі.
Освальд Та скажи ж, будь другом.
Кент Я тобі не друг.
Освальд Ну то й мені немає до тебе діла.
Кент Коли б ти трапився мені в Назубському краю,
то взнав би, що почім.
Освальд Ти чого чіпляєшся? Я тебе не знаю.
Кент А я тебе знаю, молодче.
Освальд Хто ж я такий?
Кент Ти — поганець, мерзотник, блюдолиз, ти — під-
лий, нахабний, безмозкий голодранець, ти — етерво собаче, на —
нікчемний, розпусний, злодійкуватий страхополох і підшивайло,
ти — нещасний торбешник, тобі б бути звідником, ти таки справді

суміш із шахрая, торботряса, боягуза, звідника та сучого сина, і я відлупцюю тебе так, аж скавчатимеш, коли насмілишся відкинути хоч один склад із цих титулів.
Освальд Та що ти за гидка проява, що гавкаєш так на людину, зовсім тобі не знайому?
Кент А ти що за безсоромний мерзотник, коли кажеш, буцім не знаєш мене? Та ще ж і двох днів не минуло відтоді, як я збив тебе з ніг і відлупцював перед королем. Меча з піхов, бестіє! Хоч тепер ніч, та місяць присвітить мені, і я з тебе яєчню зроблю.
(Видобуває меча)
Меча з піхов, цирульнику чортів, меча з піхов!
Освальд Іди собі, мені нема до тебе діла!
Кент З піхов меча, падлюко! Ти прибув з листами проти короля і підтримуєш марнолюбну нікчемну ляльку проти вінценосного батька. Бери меча, недолюдку, бо пошаткую тобі ноги! Меча скоріше, бридото, виступай!
Освальд Ой, рятуйте! Вбивають! Рятуйте!
Кент Рубайся, підніжку! Боронись, ледацюго, боронись, рабе нікчемний, рубайся!
Освальд Ой, рятуйте! Убивають, убивають!
Входять Корнуел, Регана, Г.тостер, Едмунд —і слуги.
Едмунд Що тут таке? Що сталося? Ану-бо, годі!
Кент До ваших послуг. Ідіть-но сюди, я навчу вас не боятись крові. Та йдіть же, молодий господарю!
Глостер Зброя? Мечі? За що ви завелись?
Корнуел Вгамуйтеся, кому дороге життя! Хто тільки вдарить ще раз — тому смерть. Кажіть, що тут сталось?
Регана Це посланці від нашої сестри та короля.
Корнуел Що тут у вас за бунт? Відповідайте!
Освальд Я ледве зводжу дух, мілорде!
Кент Воло й не дивно — ти стільки появив одваги.
Сама природа зрікається тебе, тварюко полохлива! Мабуть, тебе іішов кравець.
Корщел Ото дивак! Кравець пошив людину?

Кент Авжеж, кравець, пане. Каменяр чи маляр не зро-
били б такого покидька, хоч би й працювали коло того дві години.
Корнуел Та скажіть же, з чого приключилась ваша свар*
ка?
Освальд Оцей старий заводіяка, кому я подарував життя
заради його сивої бороди...
Кент Ах ти ж виродку! П'яте колесо до воза! Коли
дозволите, мілорде, я зітру на порох цього поганця, замішу й роз-
мажу. Ти пожалів бороду мою, трясогузе?
Корнуел Ану-бо тихше. Вмій же шануватись,
Негіднику.
Кент Я шануваться вмію,
Та має гнів свої права, мілорде.
Корнуел То звідки ж гнів?
Кент Розгнівавсь я, що раб,
Не мавши честі, меч при боці має.
Я знаю добре: прихвосні такі,
З усмішками медовими, уміють
Перегризати, як щури шкідливі,
Святі зв'язки, що тяжко розв'язати.
Вони уміють серце владареве
І влестити, і закувати в кригу,
І полум'я розбуркати у ньому.
Потакують, перечать, ніс за вітром,
Неначе ті собаки, обертають
І тільки й знають панові годить.
Нехай чума поб'є тебе, причинний!
Що? Ти смієшся з мене, ніби з дурня?
Коли б ти на Сарумській був рівнині,
Як гусака, тебе погнав би я
На Камелот.
Корнуел Ти збожеволів, діду?
Глостер Що сталось тут, кажи!
Кент За всіх людей
Мені найгидший цей бридкий мерзотник.

Корнуел Чого ж то так? Чому мерзотник він?
Кент Його лице мені гидке, мілорде.
Корнуел Ну, а моє? А їхні от обличчя?
Вони гидкі?
Кент До правди звик я, пане,
І мушу вам сказати, що колись
Багато кращі бачив я обличчя.
Корнуел Ну, певно. Ця людина з тих, що тільки
Ви похваліть за щирість їх та чесність,
Як зараз же вдаються в грубіянство:
Це, бачте, з правдолюбності іде!
Цих шахраїв я знаю. Правда їхня
Ховає більше хитрості й лукавства,
Аніж глупота тих покірних слуг,
Що вміють лиш чинити панську волю.
Кент Скажу вам, сер, від щирої душі,
Що ви, чия могутність непоборна,
Немов проміння вогненосця Феба...
Корнуел До чого це ти?
Кент Хочу відучитись від говірки, що так вам не до
смаку. Я добре знаю, сер, що я не підлесник. Той, хто безсоромно
дурить вас, безсоромний ошуканець. Я таким не хочу бути, хоч би
й довелось наразитись на вашу неласку, коли б ви навіть просили
об тім.
Корнуел Чим ти його образив?
Освальд Я? Нічим.
Король недавно вдарити мене
Через якусь дрібницю марну зволив,
А він, щоб догодить господареві,
Зайшов за спину й з ніг мене звалив.
Тож я лежу, а він давай знущатись,
Та лаятись, та високо нестися,
І так припав до серця королеві
Наругою над бідним, беззахисним,
Що похвалу із уст його здобув.

Тепер ізнов напався він на мене.
Кент Послухати тхорів отих поганих,
То сам Аякс нікчемний проти них!
Корнуел Гей, а подайте-но скоріше диби!
Ось ми тебе, пройдисвіте упертий,
Нахабо знавіснілий, навчимо!
Кент Я вже старий учитися, мілорде,
У колодках. Я королю служу,
І він мене послав сюди до вас.
Зневажите його величність ви
І виявите непошану злісну,
Його гінця звелівши закувати.
Корнуел Гей, колодки! Я присягнусь життям,-
Ти в них посидиш до обіду.
Регана Ні.
Не до обіду тільки, а й до ночі,
І цілу ніч.
Кент . Коли б я, пані, був
Собака батька вашого — негоже
Було й тоді б чинити так зо мною.
Регана А ти — його лукавий раб, і я
Так учиню.
Корнуел Цей чолов'яга, певно,
З тих розбишак, що нам сестра писала.
Гей, колодки!
Приносять колодки.
Глостер Насмілюся просити,
Щоб ваша ясність не робила так.
Вина на нім велика, і король,
Його хазяїн, сам його скарає.
Покара та ганебна, що йому
Ви приділили, падає звичайно
На ланців найпоганших, на злодіїв,
І візьме те король собі в образу,
Як піддасте його ви посланця

Такій нарузі.
Корнуел То моє вже діло.
Регана Ще тяжча є образа для сестри,
Що на її гінця напали ґвалтом
За те, що чинить він свою повинність.
У колодки його!
Кента саджають у колодки.
Ходім, мілорде.
Регана й Корнуел виходять.
Глостер Мені тебе, бідаче, жаль, та герцог
Так повелів, а що вже він накаже,
Того змінити — знає цілий світ —
Не можна. Я проситиму за тебе.
Кент Не треба-, сер. Втомився? я, не спав,-
Тож висплюся,, спочину, а тоді
Свистітиму собі" Десь заблукала доля,
А раптом.,знайде шлях сюди,, до мене?
Прощайте, сер.
Глостер Негоже чинить герцог,
І сам напасть на себе він накличе.
(Виходить)
Кент Державець наш, як приказка говорить,
Утік з дощу під ринву. Ну, ліхтарю
Земної кулі, присувайся ближче,
Щоб міг листа цього я прочитать.
Лише в біду потрапивши, дива
Ми бачимо. Я знаю, що писала
Цей лист Корделія. Вона ж бо добре
Моє нещастя відає. Вона
І ліки знайде. Відпочиньте, очі,
З дороги та з безсоння обважнілі,
Закрийтеся! Не хочу я дивитись
На цей паскудний дім. А ти, фортуно,
Ясніше усміхнися нам. Добраніч!
(Засинає)

СЦЕНА 3

Безлюдний степ.

Входить Е д г а р.

Едгар Я вирок чув собі і від погоні
В дуплі сховався. Скрізь мене шукають,
Всі гавані оточено, нема
Куди подітись. Я запоможуся
Одним лише: прийму на себе вигляд
Нікчемного обідранця, бродяги,
Що, як тварюка, між людьми живе,
Зневажений і гнаний. Я обличчя
Болотом закаляю, голе тіло
Покрию дрантям, дика розкуйовджу
Волосся — і блукатиму, нагий,
Під бурями небесними, на вітрі.
Я зустрічав таких бідах бездомних,
Що, виючи, втикають колючки
Та цвяхи у свої криваві руки —
І так тиняються по вбогих селах,
Ночують по хлівах, камінням биті,
І в люду то прокльонами страшними,
То просьбами скоринку добувають.
Проте ж і Терлігуд, і Том — це люди,
Це — щось. Один лише Едгар — ніщо.
(Виходить)

СЦЕНА 4

Перед замком Глостера.

Входять Лір, блазень і дворянин з королівського почту. Кент у колодках.

Лір Дивуюсь я: поїхали вони,
А посланця мого не відіслали.
Дворянин Іще вночі, як певно я дізнався,
Вони не готувались від'їздити.
Кент Привіт тобі, володарю!
Лір Це що?

Комедія ганебна?
Кент Ні, королю!
Блазень Ха-ха-ха! Глянь, які шорсткі на ньому підв'яз-
ки! Коней прив'язують за голову,, собак та ведмедів — за шию,
мавп — за поперек, а людей — за ноги. І по заслузі! У людей часто
п'яти сверблять, так ось їм дерев'яні панчохи, щоб не чухались!
Лір Хто, хто зневажив так мого слугу,
Забивши в колодки? Хто він? Скажи!
Кент Королю, і вона, і він,: ваш зять і доня.
Лір Неправда!
Кент Правда!
Лір Я кажу: неправда!
Кент Відповідаю: правда!
Лір Ні. Вони
Так не могли зробити!
Кенії А зробили.
Лір Юпітером заприсягнусь, що "і!
Кент Заприсягнусь Юноншз, що так!
Лір Вони того не сміли, не могли
І не хотіли. Сан мій так зневажить —
Це гірше, ніж убивство. Розкажи,
Чим прогрішився ти і як набрались
Вони одваги, щоб мого гінця
Так покарати?
Кент Вашого листа
Я їм привіз, королю, опустився
Навколішки, як звичай нам велить,
Не встиг підвестись — інший посланець,
Задиханий, спітнілий, надбігає
І, ледве дух одводячи, дає
Листа своєї пані, Гонерільї.
Листа того негайно прочитавши,
Вони гукнули челядь — та й на коні.
Мені ж сказали їхати за ними
І відповіді, наче ласки, ждати.

Та й косо ж як дивилися на мене!
А тут ізнову я зустрів гінця,
Що цим листом від пані Гонерільї
Ваш лист, королю мій, зустрів. Поганця
Я вмить пізнав: це був той грубіян,
Який величність вашу розгнівив.
У мене серце, владарю, горує
Над розумом. Я вихопив меча,
А він — у крик і всіх підняв на ноги.
Ваш зять і доня ваша прирекли
За вчинок мій оцю мені відплату.
Блазень Ге! Видко, зима не минулася, якщо тут дикі гу-
си пролітають.
(Співає)
Батько грошовитий,
Діти так і скачуть.
Коли батько в дранті —
Діти і не бачать.
Ех, повії-долі
Не потрібні голі!
Хоч що кажи, а ти зазнав стільки лиха через своїх дочок, що й за
рік не перекажеш.
Лір О, як цей біль іде все вище й вище!
До серця йде! Я знаю цю хворобу!
Спустися нижче, туго нездоланна!
А де дочка?
Кент У графа, сер, у замку.
Лір
(до дворянина)
Не.йди зо мною, зоставайся тут.
(Виходить)
Дворянин Чи ти вчинив не більшу тут образу,
Як ту, що оповів нам?
Кент Ні. Чому
Прибув король із почтом невеликим?

Блазень От коли б тебе за це питання посадили в колод-
ки, то було б катюзі по заслузі.
Кент Чому, дурню?
Блазень Ми віддамо тебе в школу до комашні, аби ти
знав, що взимку не працюють. Всі, що звикли винюхувати, де ліп-
ше пахне, та ще й мають очі під лобом, знають, куди йти, опріч
хіба невидющих. Один, може, з двадцяти не почув би, що тут смер-
дить. Не хапайся за колесо, як воно котиться з гори, бо в'язи скру-
тиш. От коли воно йде на гору — тоді держись за нього, вивезе.
Коли хто розумний дасть тобі кращу пораду, віддай мені мою,
хай запоможе дурисвітам, бо вона від дурила.
Хто служить вам лише для зиску
Та заглядає в вашу миску —
Під дощик той майно складе,
А в бурю геть од вас піде.
Ну, що ж! Дурисвіт утікає,
А дурень пана не лишає.
Бувають шахраї дурні,
А дурні шахраями — ні.
Кент Де ти цього навчився, дурню?
Блазень Вже ж не в колодках сидячи, дурню.
Входять Лір та Глостер.
Лір Зі мною не бажають розмовляти?
Недужі? У дорозі знебулися?
А! Хитрощі, омана, непокора!
Піди ще раз!
Глостер Ви ж знаєте, королю,
Який на вдачу герцог запальний
Та впертий.
Лір Помста! Смерть! Чума! Прокляття!
Він запальний! Ти чуєш, пане Глостер?
Я Корнуела із його жоною
Побачить хочу.
Глостер Владарю ласкавий,
Я волю вашу їм ©голосив.

Лір Оголосив? Ти тямиш, чоловіче,
Про що ідеться?
Глостер Так, ясний королю.
Лір Король побачить Корнуела хоче,
Дочку свою — улюблений отець.
Бони це знають? А, клянусь життям
І кров'ю! Запальний він? Запальний?
Скажи ти герцогові запальному...
Стривай... А може, й справді він недужий.
Хвороба нас примушує ламати
Обов'язки; за себе ми не можем
Відповідать, як тілу і душі
Сама природа насилає муки.
Стримаюся. Я, може, помилився,
Пойнятий гнівом, як слабого мав
За дужого. А, смерть усій землі!
(Глянувши на Кента)
Чого ж то він... Ні, бачу, добре бачу,
Що той від'їзд і все це — ошуканство.
Звільніть мого слугу! Піди скажи
І Корнуелові, й Регані: я
Із ними розмовляти хочу зараз,
Негайно! Хай прибудуть і мене
Покірно вислухають, бо звелю я
В них під дверима бити в барабан,
Допоки він не крикне: спіть до смерті!
Глостер Хотів би я, щоб мир зайшов між вами!
(Виходить)
Лір О серце, серце! Тихше, заспокойся!
Блазень Крикни йому, як куховарка кричала в'юнам,
кладучи їх живими в пиріг; вона била їх качалкою по голові і при-
казувала: "Заспокойтесь, ледарі, заспокойтесь!" А брат у неї був
добріший — так любив свою конячину, що мастив їй сіно маслом.
Входять Корнуел, Регана, Глостер ! слуги.
Лір Вітаю вас обох!

Корнуел Привіт, королю!
Кента звільняють.
Регана Я рада вам, панотче.
Лір Вірю я,
Що рада ти, а то візьму розлуку
Я з чесним гробом матері твоєї,
Як з гробом непотребниці.
(До Кента)
Ага,
Тебе звільнили. Ну, про це пізніш.
Регано люба, знай: твоя сестриця —
Негідниця. Вона, Регано, яструб,
Вона злобу мені сюди вселила!
(Показує на серце)
Я ледве можу говорить об цім...
Така зіпсута вдача, о Регано!
Регана Прошу вас, заспокойтеся. Ви швидше
Ладні постерегти її недбалість,
Аніж вона — обов'язки забуть.
Лір Що кажеш ти?
Регана Повірити не можу,
Щоб свій обов'язок сестра забула.
Ну, може, їй хотілось почет ваш
Від п'яної розпусти відучити,-
Хіба ж то зле?
Лір Прокляття їй!
Регана О сер!
Ви вже старі, вже на краю життя ви,
Потрібна вам розсудлива рука,
Щоб вами керувала дбайливіше,
Ніж ви самі. Благаю вас вернутись
До Гонерільї, нашої сестри,
Сказать, що ви провинні перед нею..,
Лір Провинен я? Подумай, як це гідно:
"Кохана дочко, я уже старий,

Я непотрібний!..
(Стає навколішки)
На коліна ставши,
Прошу тебе, щоб з ласки ти своєї
Мені харчі давала та одежу?"
Регана Облиште, сер. На жарти ці дивитись
Занадто прикро. Ще раз я прошу:
Верніться до сестри.
Лір
(підводячись з колін)
Нізащо, дочко!
Вона удвоє почет мій зменшила,
Дивилась непривітно, язиком
Мене діймала, наче та гадюка.
Нехай поб'є її небесна кара!
Нехай чума їй надламає кості
Кульготою гидкою!
Корнуел Пху, пху, пху!
Лір Ви, бистрі блискавки, вогнем сліпучим
Зухвалі очі засліпіте їй!
Ви, сонцем розколихані тумани,
Спадіть на неї, і затруйте вроду,
І гордощі неситі оскверніть!
Регана Боги могучі! Таж мене так само
Ви можете у гніві проклинати!
Лір Ні, ні, Регано! Ти моїх проклять
Ніколи не заслужиш. Ти вродилась
Незлобною. У неї — очі люті,
У тебе — тихі, ніжні, миродайні.
Не здатна ти зменшити почет мій,
Розваг мене веселих позбавляти,
Перечити мені і на замок
Від мене замикатись. Розумієш
Ти свій обов'язок і те, що лучить
Отця з дочкою. Ввічлива ти, вдячна,

Ти пам'ятаєш, що тобі віддав
Свого я королівства половину.
Регана Що ж далі, сер?
Лір Хто смів мого слугу
Взять в колодки?
За сценою сурми.
Корнуел То що за сурми там?
Входить О с в а л ь д.
Регана Я знаю, це сестра. Вона писала,
Що буде тут.
(До Освальда)
Твоя це господиня?
Лір А! Підлий раб, чия дешева гордість
Заснована на милості примхливій
Його велительки! Геть, геть, падлюко!
Корнуел Що хочете сказати ви, королю?
Лір Хто в колодки слугу мого забив,
Регано? Сподіваюсь, ти не знала
Про це... Хто там іде?
Входить Гонерілья.
Боги небесні!
Коли людей ви любите старих,
Коли слухнянство миле вашій владі,
Коли самі старі ви,— оступіться
За мене, станьте на моєму боці.
(До Гонерільї)
Чи можеш ти на бороду оцю
Дивитися без сорому? Регано,
Невже ти здатна їй подати руку?
Гонерілья Чому ж би й ні, королю? В чім я винна?
Не все ж те злочин, що за злочин мають
На розум підупалі старики.
Лір О серце терпеливе! Як ти можеш
Це зносить? Чом слуга мій в колодках?
Корнуел Я закувать велів його, королю,

Хоч він на тяжчу заслужив науку.
Лір Ти? Як ти зважився?
Регана Панотче! Ви
Слабі тепер і кволі. Поверніться
До Гонерільї, доживіть у неї
Цей місяць і, зменшивши почет свій,
Тоді до мене прибувайте. Нині
Не в себе я, отож не маю змоги
Вас гідними запасами вбезпечить.
Лір До неї знов? Свій почет ізменшити?
Ні! Краще я під небом спати буду,
Боротимусь із вітром степовим,
Заприязнюся з вовком та совою!
Біда мені! До неї повернутись?
Та краще б я навколішки упав
Перед палким Французьким королем,
Що взяв дочку без посагу від мене,
Упав би, як звичайний зброєносець,
Щоб він прийняв на хліб мене ласкавий!
До. неї повернутись? Краще ти-
Порадь мені, щоб став, я за раба,
За в'ючака у цього от лакузи!
(Дивиться на Освальда)
Гонерілья Як знаєте, панотче.
Лір Не доводь
Мене ти до шаленства, дочко! Більше
Не буду вже тебе я турбувати.
Дитя моє, навіки попрощаймось.
Але згадай: моя ти плоть і кров,
Мдаг дочка, тяжка моя недуга,
Сердечна рана —а проте, моя!
Пощо" корити? Хай несвітський сором
До тебе прийде сам,— його твій батько
Не кличе, ї в1 Зевеса-гроиовержця
На тебе грому карного не просить,

І вічному не скаржиться судді.
Подумай, на дозвіллі" схаменися,
Стань кращою. Терпіти. вмію я.
Яз рмщафіями житиму в Регани.
Регана Стривайте; я на вас не сподівалась
І ще те можу вас прийняти гідно.
Послухайтеся Гонерільї. Ви
Старі вдіє,, пане, й розум, ваш не завжди
У згоді з пристрастями. А до того ж...
Повірте, що сестра вам зла не зичить.
Лір Що ти сказала?
Регана Я. сказала правду:
Півсотні рицарів — хіба ж не досить?
Та й' то багато. Тільки— клопіт зг— ними
Та небезпека. Задумайте самі,-
Чиж то годиться мать в одному домі
Даа почти, різким двом панам підлеглі?
Чи ж. можна в. добрій згоді їх держати?
Гонерілья Хіба мшх не вистачить вам слуг
Чи слуг сестри?
Регана А й справді, чом не так?
Код№ б' воли у. чвмусь прогрішились —
Mm б покарали. Хочете у в*ене
В" постюаать, тог я проїду^ королю,
Задла безпеки рицарів аошіавить
Л"ш двадцять п'ять: на більше ані місця,
Ані уваги я не прадшо.
Лір Я все віддав вам...
Регана Віддали ви вчасно.
Лір Я вам велів опікуватись мною
І всім орудувать. Одно лише
Собі вбезпечив право я: держати
Сто рицарів. А ти про двадцять в'яла"
Мені говориш. Так я вчув, Регано?
Регана Так, я ладна вам це сказати знову.

Не більш, коли зібрались ви до мене.
Лір Лиха тварюка кращою здається,
Коли рівнять з лихішою; хвали
Той годен, хто не гірший лроти інших.
(До Гонерільї)
Піду до тебе. П'ятдесят удвоє
За двадцять п'ять складає, і мене
Удвоє більше любиш ти.
Гонерілья Владарю,
Навіщо двадцять п'ять, чи п'ять, чи десять
У домі тім, де челядь незліченна
Чинитиме, що ваша честь накаже?
Регана Навіщо хоч один там?
Лір AJ Навіщо!
Покинь про це. Адже злидар останній
І в злиднях має радощі якісь.
Не дай людині більше, ніж їй треба,-
І ти її з твариною зрівняєш.
Ти — пані. Ну хіба ж ти для тепла
Убери носиш таишні та розкішні?
Навіщо, кажеш? О, чого ж мені
Тепер просити в неба, крім покари?
Ви немощного бачите, боги,
Нещасного, окривдженого діда —
Що ж! Як озлили в дочок ви серця
Супроти батька — батькові не дайте
Безсилля нерозумного, вогнем
Поймiть йому його старечу душу!
О! Хай ці сльози, ця жіноча зброя
Обличчя чоловічого не роснта.!
Відьми! Відьми! Я так на вас помщусь,
Що цілий світ.., Так, світ я потрясу
Нечуваним, невиданим ще жахом!
Плачу ви ждете? Не заплачу я!
Є плакати причина, та це серце

На сто скалок розіб'ється раніше,
Ніж я заплачу... Блазню! Божевілля
Тут, над чолом!
Лір, Глостср, Кент і блазень виходять.
Корнуел Ходім, надходить буря.
Регана Цей дім малий: він короля не вмістить
Із челяддю.
Гонерілья Його безумство власне
Позбавило його притулку!
Регана Що ж,
Його б я радо прийняла у себе,
Якби не почет.
Гонерілья Так і я. Де Глостер?
Входить Глостер.
Корнуел Старого він провів — і повернувся.
Глостер Король в велике пересердя впав.
Корнуел Куди він їде?
Глостер Він велів зібратись
Всім у дорогу, а куди — не знаю.
Корнуел Хай чинить, що намислив.
Гонерілья Я прошу,
Щоб не вмовляли ви його зостатись.
Глостер Ох! Ніч надходить, вітер крижаний
Лютішає... Ні кущика кругом...
Регана О сер! Упертим людям придається
Тяжка наука. Браму зачиніть...
Свавільці, що його становлять почет,
На зле його підбити можуть легко,
І треба берегтися.
Корнуел Правда це.
Регана слушно радить. Зачиніть
Ворота, сер. Яка ж бо ніч іде!
Тікаймо швидше від грози страшної.
Виходять.

ДІЯ ТРЕТЯ

СЦЕНА 1

Степ.

Буря з громом та блискавкою.

Входять Кент і дворянин, зустрічаються.

Кент Гей, хто це тут, опріч негоди злої?

Дворянин Той, хто у серці має злу негоду.

Кент А, знаю. Де король?

Дворянин Супроти бурі

Він бореться і вітер молить хижий,

Щоб той здмухнув у море суходіл

Чи хвилями пойняв страшними землю.

Волосся сиве він в одчаї рве,

А буревію пориви шалені

Підхоплюють волосся й розвівають.

Він хоче,— він, мала земна людина,-

Перемогти ворожий дощ і вітер.

Під ніч таку, коли голодний вовк

І лев з ведмедем дбають лиш про те,

Щоб зберегти сухою власну шкуру,

З невкритою він бродить головою

І сам себе стихіям віддає.

Кент А хто ж із ним?

Дворянин Нікого, тільки блазень,

Що жартами образи хоче збути,

Які у саме серце той дістав.

Кент Сер, ви мені відомі, і тому

Наважуся я речі сповістити

Важливі. Розбрат виник потайний,

Незгоди обопільні зайнялися

Між Олбені та Корнуелом, знайте.

У них є слуги — в кого ж їх нема

Серед людей, що трони посідають? —

Ті слуги, як на правду говорити,

Вивідачі французькі. Через них

Усе відоме Франції, що в нашій
Державі діється,— І ворожнеча,
Та чвари серед герцогів, і те,
Як короля загнуздано старого,
І джерело, з якого все те плине.
Я певно знаю — з Франції війська
Ідуть на землю роздрібнілу нашу.
їм наша необачність у пригоді.
Уже в британських гаванях вони
Ладні підняти прапор свій одверто.
Коли мені ви вірите, спішіть
До Дувра: там ви знайдете людей,
Що вдячні будуть за правдиві вісті
Про лихо, що спіткало короля,-
Нечуване, аж серце з болю рветься,-
Я, шляхтич родом, звичаєм і кров'ю,
Вам без вагання доручаю це.
Дворянин Ще слід би де об чім поговорити.
Цент Не треба. Щоб упевнитися в тім,
Що більше щось являю я собою,
Ніж видаюсь,— розкрийте цей гаман
І те візьміть, що сховане у ньому.
Побачивши Корделію (а знайте,
Побачите її ви), покажіть
Цей перстень, і вона вам певно скаже,
Хто є той невідомий чоловік.
Що з вами розмовляє.
Грім.
Ну, та й буря!
Піду шукати короля.
Дворянин Подайте
Правицю вашу. Ви сказали все?
Кент Так, мало слів, зате ваги в них стільки,
Що переважать, може, всі слова.
Хто короля із нас зустріне першим —

Хай іншому подасть негайно голос.
Розходяться в різні боки.
СЦЕНА 2
Інша частина степу.
Буря триває.
Входять Л і р та блазень.
Лір Дміть, вітри, хай полопаються щоки!
Шалійте! Дміть! Ви, струмені кипучі,
Залийте ураганами всі башти,
Шпилі на вежах наших затопіть!
Ви, вогняні сірчані блискавиці,
Провісниці ударів, що ламають
Дуби в лісах, огнем своїм паліть
Старечу, сиву голову мою!
Разючий громе, землю розчави,
Розбий нікчемні виліпки природи
І сім'я те по вітру розметай,
З якого люди родяться невдячні!
Блазень Ага, кумцю, свячена водичка в сухій хаті ліпша,
як дощова під голим небом? Добрий кумцю, а пішов би ти додому
та попросив благословення у своїх доньок: ця ніч не жалує ні муд-
реців, ні дурнів.
Лір Реви, лютуй! Грими і розливайся!
Дощ, вітер, грім, не дочки це мої!
Стихії люті, не виную вас!
Я не віддав своєї вам держави,
Не називав вас дітками своїми,
І вдячності не винні ви мені,
Тож грайтеся істотою моєю.
Я — раб ваш, бідний, кволий, недолугий,
Безсилий дід! І я, проте, взиваю
Рабами вас за те, що ви з'єднались
Із дочками злочинними моїми
І попліч з ними стали до війни
Проти такої голови старої,

Як ця! О! О! Яка страшна підлота!
Блазень Розумний той, у кого є домівка, щоб було де
прихилити голову.
Хто надумав жить без хати,
Мусить воші годувати,
Завжди доля жде така
По весіллі бідака.
Хто ногою заміняє
Те, чим серце бути має,
Не побачить тихих снів,
Илачучи від мозолів.
Не було, бач, іще ніколи красуні, що не викривлялась би перед
дзеркалом.
Входить К е н т.
Лір Ні, буду зразком терпіння. Зціплю уста!
Кент Хто тут?
Блазень Ковпак і вінець, дурень і мудрець.
Кент Королю мій! Ви тут! Таких ночей
Не любить навіть звір, що любить ночі;
У темряві бичує небо гнівне
Заблуканих і в житла заганяє.
Відколи я живу, таких потоків
Огню, таких страшних ударів грому,
Виття такого вітру та дощу
Не пригадаю. Стерпіти несила
Людині стільки мук і стільки жаху.
Лір Нехай боги, що грім у їх руці,
Його на супостатів нині вержуть!
Тремти, харцизе, втеклий від закону!
Ховайся, закривавлена правице!
Кривоприсяжнику і лицеміре,
Прелюбодію, нелюде лукавий,
Що вбивство потаємно замишляв,-
Дрижіть і полотнійте! О, зірвіть,
Людські гріхи, усі свої покрови,

Благайте в грізних суддів милосердя!
Я — та людина, що зазнала більше
Від інших лиха, ніж сама вчинила.
Кент Не має він чим голову накрити!
Державцю мій, тут близько є курінь,
Притулок там дадуть вам добрі люди,
Від громовиці сховище. А я
Піду до того дому, що твердіші
Серця в господарів його, ніж камінь,
З якого він збудований. Сьогодні —
Під ніч таку,— як я туди постукав,
Питаючи про вас, вони мене
Звеліли не пускати. Так, піду
І силоміць гостинності доб'юся.
Лір Думки туманяться.
(До блазня)
Ходімо, хлопче.
Що, холодно тобі, малий? Мені
Самому холодно.
(До Кента)
А де ж, друзяко,
Солома? Що за мудра штука — злидні!
Вони непотріб, покидьки усякі
На пишний обертають скарб. Ходімо
До куреня. Мій дурнику, мій блазню!
Я почуваю, що в моєму серці
Є закуток, якому жаль тебе.
'Блазень
(співає)
Хто хоч маленький розум має —
На дощ і вітер не зважає,
Він щастя-долі зажива,
Хоч ллється дощ як з рукава.
Лір Правда, любий мій хлопче.
(До Кента)

Ходім, веди до того куреня.
Лір і Кент виходять.
Блазень Саме добряча ніч, щоб прохолодити розпусни-
цю; перше ніж іти, виречу пророцтво:
Як візьмуться попи робить, не говорити,
Як у пивце шинкар зречеться воду лити,
Як панство пишнеє повчатиме кравців,
Як будуть на вогні палити джиґунів,
Як по судах зачнуть судити справедливо,
Як шляхтич житиме без боргу всім на диво,
Як висохне язик брудної клевети,
Як злодій зважиться на чесну путь піти,
Як будуть лихварі на полі сіячами,
Як хвойди ставити почнуть високі храми,-
Тоді таких чудес зазнає Альбіон,
Що видасться усе — як дивовижний сон,
І навіть річ така химерна зовсім буде,
Що на своїх ногах ходитимуть всі люди.
Це провістить Мерлін, бо я живу перед його часами.
(Виходить)
СЦЕНА 3
Кімната в замку Глостера.
Входять Глостер і Едмунд.
Глостер Ох, тяжко, тяжко мені, Едмунде! Не до серця
мені це жорстоке діло. Коли я просив у них дозволу дати йому
притулок, вони забрали в мене собі на користування мій дім, забо-
ронили мені, погрожуючи своєю неласкою, говорити з ним, засту-
патись за нього і хоч би там чим помагати йому.
Едмунд Це щось жахливе, щось нелюдське!
Глостер Слухай-но, тільки щоб нікому ні слова. Розбрат
зайшов між герцогами, та коли б на цьому все кінчилось! Я сьо-
годні вночі одержав листа — про нього небезпечно говорити, я
замкнув листа у себе в кімнаті. За образи, що їх тепер зазнає ко-
роль, буде помста, частина військ уже вирушила, ми повинні стати
на боці короля. Я розшукаю його і потайки стану йому в пригоді.

А ти йди і забавляй розмовою герцога, щоб він не постеріг моєї допомоги королю. Коли спитає про мене,— я недужий, лежу в постелі. Якби навіть довелось за це вмерти,— бо мені таки смертю загрожують,— я не лишу свого короля, свого старого володаря напризволяще. Надходять дивні речі, Едмунде,— прошу тебе, будь обережний...

(Виходить)

Едмунд Про вірність, заборонену тобі,
І про листа довідається герцог
Негайно. Послуга це немала,
І я за неї те собі дістану,
Що тратить батько. Все дістану я —
Де старість никне, молодість буя!

(Виходить)

СЦЕНА 4

Частина степу. Курінь.

Входять Лір, Кент і блазень.

Кент Це тут, королю добрий. Увійдіть.
Такої ночі тиранія дика —
Людині затяжка.
Буря триває.

Лір Лише мене.

Кент Ввійдіть сюди, володарю ласкавий.

Лір Мені ти хочеш розірвати серце?

Кент Своє раніш я розірву, королю!
Ввійдіть сюди.

Лір Ти думаєш: то лихо,
Що нас гроза промочить до рубця?
Для тебе — справді. А тому, кого
Гризе страшна хвороба, не помітна
Недуга менша. Хай би од ведмедя
Ти утікав, а море на шляху
Зустрілося розбурхане,— назад
Побіг би ти ведмедеві у пащу.
Як вільний дух, то й тіло в нас чутливе.

Ця буря, що в моїм бушує серці,
Заглушує всі інші почуття.
Невдячні дочки! Боже мій єдиний!
Та це ж однаково, якби кусати
Мої уста цю руку почали
За те, що їм вона підносить їжу!
Та я помщусь. Ні, я не буду плакать!
Під ніч таку не дать мені притулку!
Гуляй, несита зливо! О Регано,
О Гонерільє! Доброго отця,
Що все віддав вам щирою рукою,
Під ніч таку!.. Як близько до безумства!
Як страшно! Ні! Мовчатиму! Ні слова!
Кент Королю добрий, увійдіть сюди.
Лір Прошу, зайди собі, влаштуйся на ніч;
Мені ця буря волі не дає
Про тяжчі речі думати. А втім,
Іду, іду.
(До блазня)
Заходь, хлопчино, перший.
Іди вперед, бездомний бідачисько!
Я помолюся перед сном.
Блазень заходить у курінь.
Бродяги,
Сіроми голі! Як на вас падуть
Страшні удари бурі оцієї —
Чи ж можуть ваші голови невкриті,
Худі тіла в подертому вбранні
З негодою жахливою боротись?
Занадто мало думав я про це.
Навчайся, багатію! Відчувай,
Що бідарі всякденно відчувають,
Віддай їм зайвину добра свойого,
Щоб правда на землі запанувала.
Едгар

(у курені)
Дев'ять футів! Дев'ять футів! Бідний Том!
Блазень вибігає з куреня.
Блазень Не йди туди, кумцю. Там нечиста сила. Рятуйте
мене! Рятуйте!
Кент Дай руку. Хто там?
Блазень Дух, дух,— він каже, що його зовуть Бідний Том.
Кент Хто там гарчить у соломі? Ану, виходь!
Входить Едгар у подобі божевільного.
Едгар Геть! Диявол женеться за мною! Крізь колючу
темряву дме зимний вітер. Гей! Іди в свою холодну постіль і зо-
грійся.
Лір Ти все віддав своїм дочкам? І дожився до та-
кого?
Едгар Дайте милостиньку Бідному Томові. Нечистий
дух гнав його крізь вогонь та полум'я, бродами та чорториями,
драговинами й болотами, клав йому ножі під подушку і мотузки
з зашморгом на його місце в церкві, сипав щурячу отруту йому в
кашу, гордим робив його серце, примушував гасати конем по ву-
зеньких місточках, проклинати власну свою тінь, як зрадника.
Присягаюсь усіма п'ятьма чуттями, Томові холодно. Ду-ду-ду, ду-
ду, ду-ду! Хай боронять тебе боги від вихору, падучих зірок та по-
шесті! Дай що-небудь Бідному Томові, його мучить нечистий. От я
його ледве не впіймав — от я його, от я його, ще раз, ще раз!
Буря триває.
Лір Що? Це дочки довели бідолаху до цього? Ти не
міг нічого врятувати? Ти віддав їм усе?
Блазень Ні, він зоставив собі рядюгу, а то... нам усім
було б соромно дивитись.
Лір Нехай усі хвороби, що таяться
В хисткім повітрі, щоб карать злочинців,
Твоїх жорстоких дочок опадуть!
Кент Сер, дочок він не має.
Лір Смерть тобі,
Брехливий рабе! Так занапастити

Людину можуть лиш недобрі дочки.
Чи то вже звичай, щоб отак батькам
Доводилось через дітей страждати?
Це справедлива кара, так! Батьки
Самі потвор нещасних породили.
Едгар Пілікок сидів на Пілікокській горі. Ух, ух, ух!
Блазень Ця ніч холодна всіх нас оберне на дурнів та
шаленців біснуватих.
Едгар Стережись лихого духа! Слухайся своїх батьків,
будь вірний своєму слову, не клянись, не перелюбствуй із жінкою
ближнього свого, не давай гордощам посісти твою душу... Томові
холодно!..
Лір Хто ти був такий?
Едгар Послужливий хлопець, гордий серцем і розумом,
що завивав собі кучері, носив рукавички і капелюхи, догоджав
хтивому серцю своєї коханки і чинив з нею нічні діла; присягався
стільки разів, скільки разів одкривав рота, і кожну присягу ламав
перед світлим оком небесним; хлопець, що засинав, обмірковуючи
спокуси, і прокидався, щоб здійснювати їх. Вино я любив палко,
гру в кості — ніжно, а в любові до жіноцтва міг заткнути за пояс
турецького султана. Живучи з лукавим серцем, з легкою головою,
з кривавою рукою, я був ледачий, як свиня, хитрий, як лис, неси-
тий, як вовк, скажений, як пес, хижий, як лев. Не допускай, щоб
рипіння черевичків чи шелест шовку віддали твоє бідне серце жін-
ці, не дозволяй нозі твоїй наближатись до кубел розпусти, руці —
до спідничок, перу твоєму — до рахункових книг лихваря і стере-
жись нечистого. А зимний вітер усе дме крізь кущі терну. Він ка-
же: гу-у, гу-гу, гу-гу!.. Дофіне, хлопчику мій, тсс! Нехай він мине
нас!
Буря триває.
Лір Краще б тобі лежати в домовині, як стояти го-
лому супроти цього розлютованого неба. І невже ж оце людина?
Придивись-но тільки до нього. Він не завдячує черв'якові шовк,
звірові — хутро, вівці — вовну, гірській кішці — мускус. Тут нас
троє підроблених, ти — справжня людина. Неприкрашена люди-

на це ж і є така от злиденна, гола двонога істота. Геть, геть
Усе позичене! Іди-но, розстебни тут!
(Рве з себе одежу)
Блазень Прошу тебе, кумцю, не вередуй. Ця ніч не го— "
диться, щоб купатися. Маленький вогник серед дикого поля був би
тепер як серце старого розпусника: дрібна іскорка, а все тіло —
холодне. Диви-но! Мандрівний огник!
Входить Г л о с т є р із смолоскипом.
Едгар То лихий дух Флібертіджібет. Він з'являється,
коли задзвонять на вечерню, а блукає до перших півнів. Від ньо-
го— павутиння та шпильки, косі очі, заячі губи. Він насилає на
пшеницю сажку і кривдить бідолашні земні створіння.
Святий проходив Вітольд дорогою глухою
І тричі зустрічався з марою він нічною,
На місці став,
її закляв:
— Згинь, відьмо, згинь, хай буде бог зо мною!
Кент Як ви почуваєте себе, королю?
Лір Хто це?
Кент Хто такий?
Глостер Мені скажіть, що ви за люди?
Едгар Бідний Том, що їсть жаби, пуголовки, ящірки і.
тритони. Розпалившись серцем, він, як нападе його диявол, їсть
коров'ячі кізяки замість салату, ковтає старих щурів та дохлих
собак, п'є зелену воду із стоячої калюжі. Його завсігди б'ють та
січуть, карають і кидають у темницю. У нього було три одежини
на спину, шість сорочок на тіло, кінь під верх і зброя.
Та миші й щури — от пожива для Тома,
Сім років уже— як єдино відома.
Стережіться мого гонителя. Геть, дияволе, геть!
Глостер І це, королю, ваше товариство?
Едгар Князь тьми — дворянин, він зветься Модо й Маху.
Глостер Споганилася наша кров і плоть,
Устаючи на нас самих війною.
Едгар Нещасний Том, як холодно йому!

Глостер Ходім, королю. Я не здатен більше
Коритися жорстоким дочкам вашим.
Хай звелено замкнуть мені ворота
І вас віддати бурі на поталу —
Намислив я знайти вас і повести
Туди, де жде на вас тепло та їжа.
Лір Стривай, поговорю з цим мудрецем.
Ну, звідки грім береться?
Кент Мій королю,
Прийміть, молю, запросини його.
Лір Порозмовляти хочу з цим фіванцем.
Скажи мені: у чім твоя наука?
Едгар Я вмію відганять нечисту силу,
Вбивати гадів.
Лір А скажи мені
Так, щоб ніхто не чув...
Кент
(до Тпостера)
Просіть, мілорде,
Його до себе ще раз. Ум його
Туманиться.
Глостер Ну, що ж, воно й не диво:
Йому ж бо рідні дочки смерті зичать!
А де той добрий Кент? Казав він правду,
Вигнанець бідолашний. Кажеш ти —
Король наш розум тратить. Я тобі
Скажу, мій друже, що й мене черкає
Крило безумства. Був у мене син,
Що хтів мене зо світу цього звести,-
А я любив його так ніжно й щиро,
Як тільки батько може. Признаюсь —
Мене це божеволить. Що за ніч!
Буря триває.
Благаю вас, королю...
Лір О, пробачте...

Філософе шляхетний, прошу з нами...
Едгар Том Бідний змерз.
Кент Біжи в курінь, погрійся!
Лір Ходім в курінь!
Кент Ні, ні, королю, з нами!
Лір З філософом лишитися я хочу.
Кент Ласкавий лорде, втіште короля,
Нехай бере він і його з собою.
Глостер Беріть його з собою.
Кент Гей, хлопчино,
Ходімо з нами!
Лір Ну, афінцю мій,
Рушаймо...
Глостер Тихо! Ані слова! Тихо!
Едгар Роланд до вежі темної підходить,
А велетень відтіль: "Ух, ух!
Британський чую дух!"
Виходять.
СЦЕНА 5
Кімната в замку Глостера.
Входять Кор н у ел і Едмунд.
Корнуел Я помщуся, раніше ніж покину цей дім!
Едмунд Мені, мілорде, можуть закинути, що кров моя
поступилась перед підданським обов'язком! Страшно й подумати.
Корнуел Бачу тепер, що не тільки через лиху свою вдачу
брат твій хотів його смерті. Його серце мало право ненавидіти
батькову підлоту.
Едмунд Лиха доля моя! Мені доводиться каятись у тім,
що я стою за правду. Ось той лист, про який він казав,— звідси
добре видно, що він — на боці французів. О небеса! Навіщо заду-
мав він цю зраду? Навіщо склалось так, що я виказав на нього?
Корнуел Ходімо до герцогині.
Едмунд Якщо лист каже правду — скільки ж то клопо-
ту буде вам!
Корнуел Правда стоїть там чи брехня, але цей лист і

зробив з тебе графа Глостера. Розшукай батька, його треба взяти під варту.
Едмунд
(убік)
Коли я знайду його саме тоді, як він клопотатиметься за короля, то це ще покріпить герцогові підозри.
(До Корнуела)
Я йтиму далі правим своїм шляхом, хоч як тяжко боротися голосу обов'язку з голосом крові.
Корнуел Я звіряюсь на тебе, і в моїй особі знайдеш ти кращого батька, ніж рідний.
Виходять.
СЦЕНА 6
Кімната на фермі поблизу замку.
Входять Глостер, Лір, Кент, блазень і Едгар.
Глостер Тут краще, ніж під голим небом. Заходьте, прошу. Я подбаю, щоб вам було тут спокійно. Я ненадовго залишаю вас.
Кент Усю міць його розуму поборола нетерпеливість.
Хай нагородять вас боги за ласку вашу!
Глостер виходить.
Едгар Фратеретто кличе мене й розказує, що Нерон вудить рибу в озері Мороку. Молись, неповинний, і стережися злого духа!
Блазень Скажи мені, кумцю, божевільний — хлоп чи дворянин?
Лір Король, король!
Блазень Ні, він хлоп, що має сина дворянина; це мугир,
Що з великого розуму пре свого сина в дворяни раніш за себе.
Лір Нехай чорти з розпеченим залізом
їх опадуть і тіло їхнє колють!
Едгар Нечистий кусає мене за спину!
Блазень Божевільний той, хто вірить у ласкавість вовка,
здоров'я коня, любов юнака і присягу повії.
Лір Хай буде так. Я кличу їх до суду!

(До Едгара)
А йди сюди, учений судіє.
(До блазня)
Ти сядь отут, громадянине вчений.
Ну, ви, лисиці!
Едгар Як очима світить!
А ви кого чаруєте тут, пані?
Через річку, Бетсі, плинь!
Блазень
(співає)
В неї човен протікає,
Вся тремтить вона, як тінь,
А чого — сама не знає.
Едгар Нечистий ганяється за Бідним Томом, соловей-
ком тьохкаючи. Гоптанц вимагає у Тома в животі двох білих осе-
ледців. Не крякай, чорний ангеле, у мене нема поживи для тебе.
Кент Що вам, королю? Годі тих думок!
Лягайте на перину, відпочиньте.
Лір Ні, перше суд. Гей, там, покличте свідків!
(До Едгара)
Ти, вдягнений у мантію судді,
Сідай на місце.
(До блазня)
Ти з ним поруч сядь,-
Обидва ви в однім ярмі вродились,
(До Кента)
Сідай і ти, товаришу судовий.
Едгар Нехай вершиться справедливий суд!
Гей, пастушку, ти заснув.
Вівці, глянь, зайшли у шкоду.
Тільки б ти в ріжок загув —
І лиху б одвів прягоду.
Тпрусь, мура кішко!
Лір Оцю першу постав перед судом, це — Гонерілья
Присягаюсь перед шановною громадою, що вона вигнала геть бід

ного короля, свого батька.
Блазень Підійдіть сюди, пані. Ваше ім'я — Гонерілья?
Лір Вона не може від цього відмогтись.
Блазень Пробачте, мені здалося, що ви — стілець.
Лір Ось друга. Бачите цей косий погляд?
Він свідчить про її камінне серце.
Спиніть її... Огню! Огнюі Мечів!
Наш суд — продажний. Нащо ти дозволив
їй вислизнуть, лукавий судіє?
Едгар Нехай боги твій розум бережуть!
Кент О горе! Де ж терпіння те, королю,
Що ним ото хвалились ви не раз?
Едгар
(убік)
Ні, сльози ці мене сьогодні зрадять.
Лір Глянь, гляньГ Собачки гавкають на мене!
Едгар На них я кину свою голову. Геть, прокляті
собачата, відсіль!
Чорна, біла, утікай!
Хоч отруту в зубі май,
Спанієль ти будь чи хорт,
Покруч будь, лихий, як чорт,
Будь ти куций чи з хвостом,
Всіх прогнати вміє Том:
Головою кине він —
Всі собаки через тин.
Тин-тин-тин!
Ану-бо, всі на храмове свято, на ярмарки, на базари! Бідний Томе,
а торбинка в тебе порожня!
Лір Розітніть груди Регані. Подивіться, що в неї бі-
ля серця. З чого в природі виникають такі жорстокі серця?
(До Едгара)
Вас, сер, я беру до своєї сотні, тільки не до вподоби мені ваша
одежа. Ви скажете, може, що це перське вбрання, а проте — на-
діньте'інше.

Кент Тепер, королю, ляжте та спочиньте.
Лір Ану, годі там гомоніти... Затягніть запону. Так,
так, так. Ми повечеряємо вранці. Так, так, так.
Блазень А я ляжу спати опівдні.
Входить Г л о с т е р.
Глостер А йди-но, друже. Де ж король?
Кент Він тут.
його ви не тривожте: він тепер
Не при умі.
Глостер Послухай, чесний друже,
Подбай про нього. Змова є лиха
Його убити. Ноші он візьми
1 віднеси мерщій його до Дувра:
Там знайдете і захист ви, й гостинність.
Не гайся. Півгодини промине —
І пізно буде, твій загине пан,
Загинеш ти і всі його боронці.
Бери ж його, бери! За мною, швидше!
Я виведу на шлях до порятунку!
Кент Спить мученик. Нехай же відпочинок
Надламаний твій розум покріпить,
Бо випроб ще зазнає він багато.
(До блазня)
Ходім, нести поможеш... Владаря
Ти не повинен кидать.
Глостер Ну, скоріше!
Кент, Глостер та блазень виходять, несучи Ліра.
Едгар Коли ми бачим, що біда напала
Людей, за нас і старших, і значніших,-
Нам власний біль від серця відлягає.
Тому страждати гірше, хто самотньо
Серед щасливих мучиться людей.
Наш дух тяжкі перемагає муки,
Як страдників товаришів знаходить.
Що розпач мій в порівнянні із лихом,

Яке в'ялить і сушить короля!
Ну, Бідний Томе, годі. Встань за правду!
На все тепер ти маєш буть готовий,
Щоб короля від мук урятувать.
(Виходить)
СЦЕНА 7
Кімната в замку Глостера.
Входять Корнуел, Регана, Гонерілья, Едмунд і слуги.
Корнуел
(до Гонерільї)
Поспішайте до герцога, вашого мужа, покажіть
йому цього листа: військо короля Французького уже на нашій
землі. Розшукати зрадника Глостера!
Регана Повісити зараз!
Гонерілья Виколоти очі!
Корнуел Віддайте його моєму гніву! Едмунде, супроводь
нашу сестру,— негоже тобі бачити ту покару, якій ми піддамо тво-
го батька-зрадника. Скажи герцогові,— бо ти ж ідеш до нього,-
щоб він ні хвилі не барився, запобігаючи лиху. Ми теж про це
подбаємо. Ми будемо обсилатися прудкими гінцями. Прощай, люба
сестро. Прощайте, лорде Глостер.
Входить О с в а л ь д.
Ну, що? Де король?
Освальд Граф Глостер допоміг йому втекти.
Біля воріт зустріло їх із тридцять
Отих-от рицарів, що короля
Всю ніч шукали. А тепер вони,
З'єднавшися із графовим вояцтвом,
До Дувра рушили. Як я прочув,
Там нібито чекають друзі їх
Озброєні.
Корнуел Гей, коней герцогині!
Гонерілья Прощайте, лорде. Будь здорова, сестрої
Гонерілья, Едмунд і Освальд виходять.
Корнуел Прощай, Едмунде. Де той лиходій,

Де Глостер! Ізв'язати й привести!
Слуги виходять.
Хоч відберемо ми життя йому,
Судових звичаїв не відступивши,
Та влада наша допоможе нам
Наш гнів неутоленний вдовольнити.
Нехай хто хоче нас корить за лютість,
її, проте, нікому не утримать.
Ну, хто там? Зрадник?
Входять слуги з Г л о с т е р о м.
Регана Ви, проклятий лисі
Корнуел Зв'яжіть, та міцно, руки ці сухі.
Глостер Що це таке, ясновельможне панство?
Ми — друзі, ви гостюєте у мене...
Пощо ця зрада? Друзі, схаменіться!
Корнуел В'яжіть його, велю я вам!
Слуги в'яжуть Глостера.
Регана Тугіш!
Тугіше! А, мерзото віроломна!
Глостер Жорстока леді, я не віроломець.
Корнуел В'яжіть його!.. Ось ми тобі, гадюко...
Регана вчіплюється Глостерові в бороду.
Глостер Клянусь богами, чиниш ти ганебно!
Регана Така сивизна — і таке лукавство!
Глостер Волосся це, що рвеш ти, лиходійко,-
Воно живе, воно — твій звинувач!
Мої ви гості, сором вам мене
Розбійними руками ображати!
Чого ви хочете?
Корнуел Які листи
Ви з Франції, добродію, дістали?
Регана Кажи лиш правду: знаємо ми все.
Корнуел Які стосунки мав ти з ворогами,
Що висіли в Британії підступно?
Регана Чиїм рукам ти звірив короля

Безумного? Кажи?
Глостер Листа одного
Я мав — і від сторонньої людини,
А не від ворога.
Корнуел Хитруєш!
Регана Брешеш!
Корнуел Куди послав ти короля?
Глостер До Дувра.
Регана До Дувра? Заборонено ж тобі
Під страхом смерті...
Корнуел Ну, відповідай!
Глостер Я зв'язаний стою, немов ведмідь.
Регана Нащо до Дувра?
Глостер Бачить я не хтів,
Як пазурами будеш виривати
Його примерклі очі ти, жорстока,
І як твоя сестра немилосердна
Йому ввіп'ється в царственеє тіло
Своїми іклами, мов дикий вепр.
Коли під бурю в темряві пекельній
Блукав він серед степу, непокритий,-
Скажене море хвилею грізною
Зірки гасило, а недужий страдник
До сліз небесних додавав свої.
Якби під ту негоду страховинну
Вовки завили під ворітьми в тебе,-
Ти мусила б сказати: "Воротарю,
Піди і відчини!" Та знай же, знай:
Я ще побачу, як спаде на вас
Крилата помста, діти безсоромні!
Корнуел Ні, не побачиш. Гей, держіть його!
Я очі розтопчу твої ногами!
Глостер Рятуйте, хто до старості дожити
Надіється... О лютосте! О небо!
Регана І друге око, щоб було некривдно!

Корнуел Ти хочеш помсту бачити...
1-й слуга Стривайте,
Вельможний пане! Я з малечих літ
Слугую вам, та тільки-но сьогодні
Зробити можу послугу справдешню,
Вас зупинивши.
Регана Що таке, собако?
1-й слуга Коли б сама ти бороду носила,
Я вирвав би її! Чого ти хочеш?
• Корнуел Що? Мій підніжок! Раб мій
(Вихоплює меча і підбігає до слуги)
1-й слуга Боронись!
(Вихоплює меча, ранить Корнуела)
Регана
(до іншого слуги)
Подай меча! А, бидло знавісніле!
(Схопила меча і разить 1-го слугу в спину)
1-й слуга Ох, смерть моя!.. У вас лишилось око,
Щоб бачити над ним покару, графе.
Ох...
(Умирає)
Корнуел Не побачить... Геть, драглі огидні!
Ну, де ваш блиск?
Глостер Як темно! Страшно як!
Де мій Едмунд? Едмунде, розпали
Усі вогні, щоб спопелити клятих!
Регана Геть, зраднику! Даремно закликаєш
Того ти, хто ненавидить тебе,
Він викрив нам твоє лукавство чорне,
І надто чесний він, щоб пожаліти
Такого батька.
Глостер О, яке безумство!
Обмовлено Едгара неповинно!
Простіть мене, богове милосердні,
І синові щасливі дні пошліть!

Регана Гей! В'икиньте за браму цей непотріб!
Нехай дороги носом він шукає
До Дувра. Герцогу, як ваша рана?
Вам боляче?
Корнуел Ох, тяжко! Герцогине,
Ходімо! Виженіть оцю безоку
Потвору. Здохлого раба жбурніть
На гнойовище... Я стікаю кров'ю...
Ох, як невчасно сталось це, Регано!
Дай руку.
Корнуел, підтримуваний Реганою, виходить. Слуги відв'язують Глостера й ви-
водять його.
2-й слуга Як йому це поминеться —
Лихих я не боятимуся діл.
3-й слуга Коли вона спокійно доживе
Похилих літ — з усіх жінок почвари
Поробляться.
2-й слуга За графом нашим сивим
Ходімо, пошукаймо задля нього
Поводиря, якогось жебрака.
Хто зна, куди він зайде, бідолашний!
3-й слуга Іди ти сам. Я прядива добуду,
Білків з яєць, щоб до очей прикласти
Скривавлених. Хай небеса йому
В його тяжкому горі допоможуть!
Виходять.

ДІЯ ЧЕТВЕРТА

СЦЕНА 1

Степ.
Входить Е д г а р.
Едгар Так, ліпше жити в цій ганьбі вселюдній,
Аніж ганебно вік свій марнувати
Серед облесників. Найнікчемніше,

Найгірше й найбридкіше сотворіння
Живе, проте, надією якоюсь
На краще. Переміни у житті
Страшні лише щасливим, а нещасні
Сміються з них. Привіт тобі, безплотний
І вільний вітре! Ти мене здмухнув
У прірву лиха, і мені тепер
Нема чого боятись. Хто такий
Іде там?
Входить Г л о с т є р, веде його д і д.
Праві небеса! Мій батько
З жебрущим дідом! Доле, злая доле!
Коли б не примхи й насміхи твої,
Що через них нам світ цей осоружний,
З життям би не могли ми розлучитись!
Дід Добрий мій паночку, я був вашим підданцем і
підданцем вашого батька вісімдесят років.
Глостер Іди собі, мій приятелю добрий,
Мені ти не поможеш, а на себе
Біду накличеш.
Дід Невидющі ж ви,
Мій пане, і не знайдете дороги.
Глостер Нема дороги в мене. Що ті очі?
І зрячим бувши, спотикався я.
Нас горе вчить, і мука нас лікує.
Ох, мій Едгаре, сину мій єдиний,
Невинна жертво батьківського гніву!
Коли б тебе руками я діткнувсь,
Я б показав тепер, що я видющий.
Дід Гей, хто тут?
Едгар
(убік)
О боги! Хто в світі скаже:
"Нещасний я!" Нещастя меж не має!
Дід Це Бідний Том, причинний!

Едгар
(убік)
Гірш бува!
Тому ще не найтяжче, хто про себе
Сказать не може: "Я на всій землі
Найбільший страдник".
Дід Ти куди, нещасний?
Глостер Хто він? Жебрак?
Дід Жебрак і божевільний.
Глостер Ще має крихту розуму, хто вміє
Просити хліба. Цеї ночі, в бурю,
Такого бідаря я стрів, що здумав:
"Людина — черв". І пригадався син,
Та ще на нього зле тоді я мислив.
Тепер я знаю правду. Для богів
Те саме ми, що мухи для хлоп'ят:
Вони нас для розваги убивають.
Едгар
(убік)
Що діяти? Як боляче вдавати
Перед нещасним дурня, всім гидкого!
(До Глостера)
Хай небеса благословлять тебе,
Хазяїне!
Глостер Це голий той бідак?
Дід Так, пане.
Глостер То іди ж собі, на бога.
Як ти до мене ще зберіг любов,
То принеси одежину якусь
Для голої істоти оцієї,
Що виведе мене на Дуврський шлях.
Дід Ох, пане, це ж безумець!
Глостер Час настав,
Що скрізь безумці водять невидющих.
Іди ж, прошу, чини собі як хочеш,

А тільки йди.
Дід йому я принесу
Свою найкращу одіж, бідоласі,
І хай буде, що буде.
(Виходить)
Глостер Гей, а йди-но
Сюди, голяче!
Едгар Бідний Том ізмерз.
(Убік)
Як тяжко, як болюче прикидатись!
Глостер Іди ж, іди!
Едгар
(убік)
А прикидатись треба.
(До Глостера)
Благословення боже на твої
Криваві очі!
Глостер Знаєш ти дорогу
До Дувра?
Едгар І доріжки, і стежки. У Бідного Тома відібрано
розум. Хай небо береже тебе, сину чесної людини, від лукавого.
В Бідному Томові оселились відразу п'ять злих духів: дух розпус-
ти — ОбІдікат, Хобідіденс — князь німоти, Маху — князь над зло-
діями, Модо — велитель душогубів і, Флібертіджібет — дух, що
примушує орудувати косою та помелом,— він божеволить найми-
чок. Хай боги бережуть тебе, пане.
Глостер Візьми собі цей гаманець, бідахо,
Прибитий небом. У нещасті я,
І з цього ти для себе щастя маєш.
О небеса, і завжди так чиніть!
Хай багатій, що плаває в розкошах,
Сліпий до злиднів та нестатків людських,
Роздасть убогим надлишки свої!
Тоді не буде бідних і багатих,
Всі будуть рівні. Знаєш ти дорогу

До Дувра?
Едгар Знаю, пане.
Глостер Там бескет
Високий є, що загляда лякливо
В морську безодню. Тільки заведи
Мене на край бескету, я віддам
Усе тобі, що маю найдорожче,
І відпущу. Мене водити більше
Не треба буде.
Едгар Дай же, пане, руку;
Том-бідолаха заведе тебе.
Виходять.
СЦЕНА 2
Перед замком герцога Олбенійського.
Входять Гонерілья та Едмунд. їм назустріч — Освальд.
Гонерілья
(до Едмунда)
Прошу вас до господи. Дивне диво,
Що муж мій тихий вам не йде назустріч.
(До Освальда)
Ну, де ж хазяїн?
Освальд Він у замку, пані,-
Та як же чудно він перемінився!
йому сказав я про ворожий наступ —
Він усміхнувся. Я сказав йому,
Що їдете сюди ви,— він промовив:
"На лихо!" Я його оповістив
Про Глостерову зраду і про те,
Як син його молодший прислужився,-
Мене назвав він: бовдур і брехун.
Сумним вістям він радий, із веселих
Тривожиться.
Гонерілья
(до Едмунда)
Ви далі не ідіть.

Запав він у ганебне боягузтво
Та в нерішучість, бачити не хоче
Образ, які про помсту нам волають.
Та річ, що ми задумали в дорозі,
Повинна здійснитись. Рушайте швидше
До брата ви мого, зберіть війська,
Візьміть над ними владу. Я тим часом
Озброюся, а мужеві до рук
Дам веретено. Вірний цей слуга
За посланця між нами буде. Вмій
Про власне щастя дбати — і дістанеш
Ти скоро від коханої листа.
Візьми оце.
(Дає йому стрічку)
Мовчи... склони чоло...
Якби цей поцілунок говорити
Насмілився, тебе б він окрилив.
Іди ж і пам'ятай, що я сказала.
Едмунд Я ваш до смерті!
(Виходить)
Гонерілья Глостере коханий!
Які ж ви, чоловіки, не однакі!
Ти вартий найніжнішої любові,
А володіє мною той нікчема.
Освальд Наш герцог, пані преласкава, йде.
(Виходить)
Входить О л б е н і.
Гонерілья Чи то вже я й свистка, як пес, не гідна!
Олбені Ти пороху не гідна, Гонерільє,
Що вітер ним тобі в обличчя сипле!
Твоєї вдачі я боюсь. Людина,
Що зневажа того, котрий життя
їй дарував, спинитися не може.
Та гілка, що надумала відпасти
Від дерева, засохне — і годиться

Лиш на чаклунське полум'я.
Гонерілья Облиш,
Дурниці мелеш.
Олбені Мудрість і добро
Гидкі здаються нелюдам гидким.
їм тільки бруд до серця. О тигриці,
Що ви вчинили! Батька ви свого,
Старого, посивілого, що навіть
Ведмідь йому лизав би кволі руки,
Звели своєю лютістю з ума.
Як брат мій стерпів це? Як попустив,
Щоб мучено людину, від якої
Зазнав він стільки ласки і добра!
О! Як на землю не пошлють боги
Видимих духів злочини спинити,
То люди жертимуть одне одного,
Мов ті морські потвори.
Гонерілья Боягузе!
Ганьби лиш варта голова твоя,
Твоя щока удару так і просить.
Безокий лоб у тебе! Ти не бачиш,
Що честь твою затоптано в багно,
Не тямиш навіть, що лише безумець
До лиходіїв чорних має жаль!
Де дів ти зброю? Прапори французів
Над нашим краєм, тихим та веселим,
Убивця йде в пернатому шоломі,--
А ти сидиш, як дурень доброчесний,
І скиглиш: боже! Що це? Відкіля?
Олбені Поглянь на себе, сатано! Жорстокість
Не так нам у дияволі страшна,
Як у жіночім образі.
Гонерілья Мели,
Порожня голово!
Олбені Та посоромся ж,

Лукаве сотворіння, і злобою
Не каламуть лиця свойого рис!
Якби була моя правиця здатна
Моєї крові слухатись,— тебе б
Я розірвав. Та що ж! Ти — демон злий,
Але ти — жінка. Це тебе боронить.
Гонерілья Ти ба, який сміливець!
Входить гонець.
Олбені Ну, що чути?
Гонець Ох, паночку, впав герцог Корнуел
Від рук слуги свойого, як збирався
Він Глостерові друге око вирвать.
Олбені Що! Очі в Глостера?
Гонець Слуга, якого
Він викохав, меча підніс на пана,
Жалем порушений. Тож Корнуел
На нього кинувся, убив його,
Та й сам упав, поранений смертельно.
Олбені Так, правда, є ще судді в небесах,
Що нас карають за тяжкі злочинства!
А як же бідний Глостер? Друге око
Утратив теж?
Гонець Так, пане мій, осліп.
Ось лист вам від сестри, міледі. Просить
Вона негайно відписати їй.
Гонерілья
(вбік)
Що ж... Рада я... А тільки удовою
Сестра зосталася, при ній Едмунд,-
І те, що я замислила, на мене
Упасти може, як гора тяжка!
(До гінця)
Листа я прочитаю й відповім.
(Виходить)
Олбені А де

Був син його, як мучили отця?
Гонець Сюди він їздив з панею моєю.
Олбені Його нема тут.
Гонець Я його зустрів,
Як він вертався.
Олбені Знає він про злочин?
Гонець Так, добрий пане. Це ж на батька він
Дав викази, а виїхав для того,
Щоб карі тій не буть на перешкоді.
Олбені О Глостере, живу я, щоб віддячить
Тобі за вірну службу королеві
І щоб за очі відплатить твої!
Ходімо, друже. Все мені розкажеш.
Виходять.
СЦЕНА 3
Французький табір коло Дувра.
Входять Кент і дворянин.
Кент Чи знаєте ви, чому король Французький так
раптово повернувсь додому?
Дворянин Бо він виїхав з королівства, не все зоставивши
в порядку, і весь час, поки був тут, думав про ті справи, а через
них усій Франції загрожує велика біда, отож він і поїхав, бо мусив
бути там власною особою.
Кент А хто ж керує військом замість нього?
Дворянин Пан Лафар, маршал Франції.
Кент А ти не помітив, чи королева зажурилася, про-
читавши ті листи, що ти привіз?
Дворянин Так, сер, помітив добре. Бо вона
Читала при мені їх — і з очей
Котилися одна по одній сльози
На ніжні щоки. Бачилось, хотіла
Вона над власним смутком панувати,
Як справжня королева.
Кент А! її
Це схвилювало!

Дворянин Так. Проте вона
Собою володіла. Сум і твердість
Боролись в ній, і це читать давалось
У неї на прекрасному виду.
Як сонце й дощ травневої пори
Змагаються, так на її устах
Сіяли дивно усміхи принадні,
Немов не знаючи, що чисті сльози
В очах її чудових появились
І котяться, як променисті перли.
Скажу одно: коли б усім журба
Так до лиця була, то ми вважали б
її за найкоштовнішу окрасу.
Кент А що вона казала?
Дворянин Раз чи два
Вона шепнула з віддихом тяжким,
Немов те слово їй давило серце:
"Мій батьку! Батьку!" Потім застогнала:
"О сестри! Сестри! Сором для жіноцтва!
Кент! Батько! Сестри! В бурю! Уночі!
Де ж милосердя?!" І свята волога
З її очей небесних полилась,
І вибігла з плачем вона — побути
На самоті з журбою.
Кент То зірки,
Зірки керують долею людською,
Інакше-бо ніяка в світі пара
Таких дітей несхожих не зродила б.
Потому говорив ти з нею?
Дворянин Ні.
Кент Король тоді вернувся вже?
Дворянин Так, сер.
Кент Нещасний Лір живе у цьому місті.
Подеколи, під ясності хвилини,
Він згадує, чого ми прибули,

Але не хоче бачиться з дочкою.
Дворянин Чому ж то так?
Кент Гіркий, болючий сором
Гнітить його. Своїм немилосердям
Благословення у дочки віднявши,
її закинув у чужий він край,
Права її віддав недобрим дочкам,
Які серця собачі в грудях мають.
От що пече його, от що йому
З Корделією бачитись боронить.
Дворянин Нещасний!
Кент Ну, а як там Корнуел
Та Олбені?
Дворянин Вони в поході, сер.
Кент Ходім до царственого Ліра. Ти
Зостанешся при ньому. Є причина
Мені таїтись до часу,— а потім
Не пошкодуєш ти, що запізнався
Зо мною, невідомим. Ну, ходімо ж!
Виходять.
СЦЕНА 4
Французький табір під Дувром. Намет. Барабани і прапори.
Входять К о р д є л і я, лікар і воїни.
Корделія То він, то він! Його зустріли люди,
Безумного, як у негоду море;
Співа пісні він, голову собі
Повивши кропивою і куколем,
Болиголовом, бур'яном усяким,
Що в нас росте на полі. Розішліть
Негайно цілу сотню! Хай шукають
По всіх ланах його, по всіх долинах —
І перед очі наші приведуть.
Один з офіцерів виходить.
Скажи: під силу мудрості людській
Йому зцілити розум скалічілий?

Хто зробить це — я все тому віддам!
Лікар Є ліки, королево. Найдорожчий
З-між них — то спокій. Він його не має.
Мені відомі засоби, якими
Його тривогу можем ми приспать.
Корделія Небесні тайни, сили всі земні,
Із сліз моїх гарячих разцвітіть
І порятуйте батька дорогого!
Шукать його! Шукати! Хай безумство
Не вкоротить нещасному віка!
Входить гонець.
Гонець Я з новиною, королево: йдуть
Сюди війська британські.
Корделія Ми це знаєм.
Готові ми належно їх зустріть.
О батьку мій! Це все, це все для тебе!
Король Французький, рушений жалем
До сліз моїх, мою вчиняє волю.
Не честолюбство нас веде на бій —
Свята любов і честь мого вітця.
О, швидше б знов його мені побачить!
Виходять.
СЦЕНА 5
Кімната в замку Глостера.
Входять Регана й Освальд.
Регана Чи виступили братові війська?
Освальд Так, пані.
Регана Й сам він з ними?
Освальд Через силу.
Із вашої сестри вояка кращий!
Регана Едмунд із паном розмовляв удома?
Освальд Ні, пані.
Регана Що там пише Гонерілья
Едмундові?
Освальд Не знаю.

Регана Він поїхав
У справах дуже пильних. Нерозумно
Було пускати Глостера сліпого
Живим: тепер його нещасний вигляд
Усіх людей озброює на нас.
Едмунд поїхав, щоб з жалю до нього
Життя йому стражденне увірвати,
А разом і про силу ворогів
Розвідати.
Освальд Повинен я його
Догнати і листа йому віддать?
Регана Ми завтра вирушаємо. Зостанься,
Путь небезпечна.
Освальд Ні, не можу, пані.
Я маю від велительки наказ.
Регана Про що вона могла йому писати?
Ти, певно, знаєш... Розкажи... То, може...
Не знаю що... Тебе нагороджу я...
Дай прочитать листа.
Освальд Ні, ні, міледі.
• Регана Я знаю, що вона не любить мужа,
Я в цьому певна. Я постерегла,
Як чудно й красномовно поглядала
Вона тієї ночі на Едмунда.
Вона тобі звіряє все.
Освальд Мені?
Регана Я знаю, що кажу. Тепер подумай:
Мій муж помер, з Едмундом я розмову
Тут щиру мала,— більше він до пари
Мені, як їй. Наздожени його
І в руки дай оцю йому записку;
А герцогині, як розкажеш їй
Про все, що чув, порадь навік забути
Ті дурощі, в які вона вдалась.
Коли ж ти зрадника сліпого стрінеш,

То пам'ятай, що нагороду щедру
Дістане той, хто укладе його
На вічний сон.
Освальд Зустрівши, доведу я,
Кому служу по-щирому.
Регана Прощай!
Виходять.
СЦЕНА 6
Поле недалеко Лувра.
Входять Глостер і Едгар, одягнений по-селянському.
Глостер Коли ж ми дійдемо на верховину?
Едгар Вже скоро. Чуєте, як тяжко йти?
Глостер Дорога нібито звичайна.
Едгар Ні,
На гору ми беремось. Чути вам,
Як море гомонить?
Глостер Ні, я не чую.
Едгар Не тільки зір, а й інші почуття
У вас притуплені.
Глостер А може, й справді!
Мені здається — голос твій змінився
І кращою ти мовою говориш,
Ніж досі.
Едгар Помиляєтесь. Я тільки
В одежі іншій.
Глостер Начебто ти став
Бистріший на язик.
Едгар Ходімо, сер.
Оце та верховина. Обережно!
Яка безодня! Мліє голова,
Як глянути. Ворони та галки,
Що в'ються там під нами, видаються
Мов хрущики! Над урвищем страшним,
До нас наполовину не дійшовши,
Людина причепилась і збирає

Там кріп морський. Жахливий заробіток!
Той бідолаха видається меншим
За власну голову. А он рибалки,-
Як мишенята, бродять узбережжям.
Велика барка — ніби вбогий човник,
А човник — ніби поплавець дрібний.
Не чути навіть, як реве вода,
Об камінь розбиваючись. Ні, годі!
Боюсь, що розум замутиться мій
І я впаду у прірву.
Глостер Де стоїш ти —
Постав мене.
Едгар Обачно. Дайте руку.
Ще крок — і ви на самому краю.
Ох, тільки здумати!
Глостер Пусти мене.
Ось маєш, друже, гаманця тугого:
Там самоцвіт, бідасі цілий скарб.
Нехай усі боги та чарівниці
Тобі пошлють багатство! Відійди,
Зо мною попрощайся, дай почути,
Як віддаляється твоя хода.
Едгар Прощайте, сер.
Глостер Прощай, мій добрий друже.
Едгар
(убік)
Цією грою хочу я зцілити
Його від розпачу.
Глостер Боги високі!
Зрікаюсь цього світу і тяжке
Своє скидаю горе перед вами.
Коли б я міг його терпіти довше,
Коли б я міг чинити опір вам
І вашій волі, що мене карає,-
Життя мойого світоч догорів би

Спокійно сам. Якщо Едгар живий,
Благословіть його! Прощай, мій друже.
(Стрибає й падає на місці)
Едгар Прощайте, сер!..
(Убік)
Проте не розумію,
Навіщо красти в себе скарб життя,
Коли само життя веде до смерті!
Якби насправді там він був, де думав,
Кінець би всьому... Мертвий чи живий?
(Змінивши голос)
Гей, пане! Чуєте! Подайте ж голос!
Озвіться! Мертвий він... Ні, оживає...
Що вам таке?
Глостер Геть! Дай мені умерти!
Едгар Коли б із павутиння ви були,
З повітря й пуху — і тоді б розбились
Дощенту, полетівши в цю безодню.
А ви живі, ви дишете, ви цілі,
Здорові. Десять щогол ізв'язавши,
Ми верховини б тої не сягли,
Звідкіль ви впали. Чи ж не диво, сер?
Глостер Я впав чи ні?
Едгар З отого он шпиля
Високого. Збагніть: коли крилатий
Туди залине жайворон, його ми
Не бачимо й не чуємо... Та гляньте ж
Угору!
Глостер Леле! Я сліпий! Невже
Для страдників до смерті путь закрито?
Була б утіха нам, якби могли
Тиранову ми ошукати волю,
Життя позбувшись.
Едгар Дайте руку, сер.
Устаньте. Так. Ну, що? Є сила встоять?

Глостер Є, друже, є.
Едгар Це диво над дивами!
А хто це був, що з ним ви розлучились
Там, на шпилі?
Глостер Жебрак, бідаха голий.
Едгар Я тут стояв, і бачились мені
Два місяці замість очей у нього,
Носів у нього тисяча була,
Неначе хвилі, роги коливались,-
То сам нечистий. Будь же вдячний небу,
Сильнішому за всіх людей могутніх,
Що вберегло тебе від смерті, батьку!
Глостер Тепер затямлю: доти буду я
Терпіти лихо, аж само воно
Не крикне: годі! Лиш тоді умру.
Той, що ти кажеш, видався мені
Людиною. Щохвилі говорив він:
"Злий дух! Злий дух!" Це він мене привів
До тої прірви.
Едгар Заспокойся, друже,
Смирись душею... Хто то йде сюди?
Входить Л і р, химерно прикрашений польовими квітами.
Розумне так ніколи б не прибралось.
Лір Ні! Вони мені нічого не можуть зробити за те,
шо я карбую гроші. Я — король.
Едгар Це видовище розриває нені серце!
Лір У цій справі природа вища за вмілість людську.
Ось тобі гроші за вербунок. Цей чоловік держить лука, як те опу-
дало. Натягніть мені стрілу на цілий ярд! Дивіться, дивіться! Ми-
ша! Тихо! Тихо! Оцього шматка підсмаженого сиру вистачить...
О! Моя бойова рукавиця! Приміряю її на велетня. Принесіть але-
барди. Ач, як славно полетіла птиця! На шмаття! На шмаття! Ф'ю!
Скажи пароль!
Едгар Пахучий майоран.
Лір Проходь.

Глостер Що це? Який знайомий голос!
Лір А! Гонерілья з сивою бородою! Вони гладили
мене, як пса, і казали, що у мене сиве волосся в бороді, коли воно
було ще чорне. "Так",— казали вони, коли я говорив "так", і "ні",
коли я говорив "ні". "Так" і "ні" — це недобрі були божества. Ко-
ли дощ промочив мене і вітер змусив дрижати, коли грім гримів
не вщухаючи, хоч як я про те благав,— тоді я зрозумів їх, тоді
я їх збагнув. Геть, вони не хазяї свого слова, вона казали мені,
що я — все! Неправда, лихоманка сильніша за мене!
Глостер Знайомий голос, так! Невже король?
Лір Король! Король! Від голови до ніг!
"іПогляну — і дрижать мої раби!
Та не лякайся: я тебе прощаю.
У чім твій гріх? Перелюб? То нічого.
І птах дрібний, і мошка золота
У мене на очах перелюб чинять.
Благословення блудові, коли
Син Глостерів, народжений неправо,
Добріший був до батька, ніж мої
На ложі чесному зачаті дочки.
;Нехай цвіте розпуста, любострастя,
Бо маю я потребу в вояках!
Поглянь же на оту манірну пані,
Що на виду зима холодна в неї,
Що головою строго так хита,
Почувши тільки слово "насолода"!
Знай: ані тхір, ні ярий жеребець
До хтивості палкішої не здатні!
Так. Це з жіночим тулубом кентаври!
До пояса — це божі сотворіння, а що нижче — те від дияволи
Там — пекло, морок, сірчана безодня, вогонь, пара, сморід, заразгі
Пху, пху, пху! Дай мені унцію мускусу, любий аптекарю, щоб щ
прочистив собі уяву. Ось тобі гроші.
Глостер Дозвольте руку вам поцілувати.
Лір Я витру: тліном ця рука відгонить.

Глостер Зруйноване природи сотворіння!
О, світ увесь — нікчемний дим і прах!
Мене ти знаєш?
Лір Так, я добре пам'ятаю твої очі. Чому ти скоса
поглядаєш на мене? Шкода праці, сліпий Купідоне, я не полюблю.
Прочитай цей от виклик і придивись до писання.
Глостер Коли б сіяло в кожній букві сонце,
І то не міг би їх я прочитать!
Едгар
(убік)
Сказав би хто — я зроду б не повірив,
Від цього серце може розірватись!
Лір Читай.
Глостер Чим? Оцими западинами?
Лір Ого! Он ти що таке! Ні очей у лобі, ні грошей
гаманці! Очам твоїм тяжко, зате гаманцеві — легко. А проте ж ти
бачиш, що діється на світі.
Глостер Не бачу, а чую.
Лір Ти збожеволів! Людина і без очей може бачити,
що діється на світі. Подивись ушима; бачиш, як отам суддя при-
скіпався до нещасного злодіячки! Слухай-но, я щось шепну тобі,
Переміни місця: скажи тепер, хто суддя, хто злодій? Доводилось.
тобі бачити, як хазяйський пес бреше на жебрака?
Глостер Так, пане.
Лір І жебрак утікає від собачати. От тобі подоба
влади: слухайся собаки, вона — вища сила.
Злий посіпако, ти — залитий кров'ю!
Спинись! Нащо розпусницю ти б'єш?
Бий сам себе: ти сам ладен би був
Чинити з нею те, за що бичуєш.
Лихвар повісив шахрая! Лахміття
Нам одкриває злочини, а пишна,
Підбита хутром дорогим одежа
Приховує. Позолоти порок —
І суд зламає спис об позолоту.

Немає винних на землі, нема —
Я вам кажу! Стаю на захист їм,
Бо маю силу засклепить уста
Всім суддям. Ти, скляні купивши очі,
Вдавай, як ті політики безчесні,
Що бачиш ти, чого не можеш бачить.
Стягни-но чоботи мені! Сильніше!
Едгар Ох, правда з маячнею тут сплелась!
В безумстві — розум світлий!
Лір Хочеш плакать
Над долею моєю, то візьми
У мене очі. Знаю я: ти — Глостер.
Терпливий будь. Ми плачемо тепер,
Та знай: людина, ледве народившись,
Кричить і плаче. Слухай, прокажу
Тобі я проповідь.
Глостер О горе, горе!
Лір Ми плачемо, вродившися, бо мусим
Дурну комедію на світі грати.
Цей капелюш... Ага! Чудова думка —
Всім коням ноги повстю обмотать...
Я це зроблю, скрадуся до зятів —
І раптом: бий! бий! бий! бий! бий!
Входить дворянин із слугами.
Дворянин Беріть його!.. Сер, ваша доня...
Лір Що?
Нема рятунку! У полоні я!
В руках у долі іграшка нікчемна.
Глядіть, поводьтеся ж зо мною добре.
Я викуп дам. Та лікаря пришліть.
Я ранений: аж видно навіть мозок.
Дворянин Вам буде все.
Лір Усе — мені одному?
Ох, від плачу солоний весь я став!
Слізьми моїми можна б поливати

Осінній порох...
Дворянин Володарю добрий...
Лір Умру відважно я, немов жених,
Без жалю й сліз. Не треба сумувати.
Панове, я — король. Вам це відомо.
Дворянин Ви — владар наш, і всі ми — ваші слуги.
Лір Що ж, оце життя. Ану-бо, доганяйте. Ну, ну, щ
Лір вибігає. Слуги біжать слідом за ним.
Дворянин І злидаря в такому стані жаль;
Коли ж король так мучиться — немає
Тут слів людських. У нього є дочка,
Що змиє пляму чорную з природи,
Яку зробили інші дві дочки.
Едгар Низький уклін вам, рицарю шляхетний!
Дворянин Кажіть мерщій, чого вам треба, сер.
Едгар Чи справді буде битва незабаром?
Дворянин Це знає всяк, хто тільки має вуха.
Едгар Скажіть, будь ласка, близько вороги?
Дворянин Так, близько і на нас ідуть поспішно.
Едгар Спасибі, сер. Це все?
Дворянин Хоч королева
Іще тут справу має, та війська
Вже рушили.
Едгар Спасибі, сер, спасибі!
Дворянин виходить.
Глостер О, відберіть, боги, дихання в мене,
Щоб знову я спокусі не піддався
Свій вік собі самому вкоротить!
Едгар Ви, батьку, добре молитесь.
Глостер А що
Ти за людина?
Едгар Бідний чоловік,
Покірний долі. Чоловік, що вміє,
Стражданням навчений і лихом битий,
Буть милосердним. Дайте руку, пане,

Я заведу вас до житла.
Глостєр Спасибі.
Нехай боги тебе благословлять!
Входить О с в а л ь д.
Освальд Попалась пташка! От і нагорода!
Ця голова безока мов зумисне
Сотворена, щоб збагатить мене!
Ну, зраднику старий, мерщій молись!
Добуто меч, кінець тобі прийшов!
Глостер Сильніше вдар, будь другом!
Едгар заступається за Глостера.
Освальд Ти, мугир,
Ти смієш зрадника обороняти?
Геть, бо хвороба, що його заїла,
На тебе перекинеться. Геть руку!
Едгар
(підроблюючись під селянську мову)
Овва, мосьпане, відступлюсь, аякже!
Освальд Пріч, бо здохнеш, як пес!
Едгар Ласкавий паночку, ідіть собі, куди йдете, і да-
йте пройти людям простим. А коли б мені оце й умерти, то не
так-то вже й скоро. Не лізь-бо до старого, не сікайся, кажу тобі,
а то я спробую, що міцніше: твій череп чи мій кулак. Я, хло',
по-простому.
Освальд Геть, стерво!
Б"ються.
Едгар Ось я тобі перелічу зуби, мосьпане. Ану, під-
ходь! Овва, який страшний!
Б'ються. Освальд падає.
Освальд Ти вбив мене, підніжку! Забери
Мій гаманець — і тіло поховай,
Як хочеш жити на землі щасливо.
Листи, що маю, Глостеру Едмунду
Віддай: він десь у таборі британськім.
Ох, смерть яка невчасна!

(Умирає)
Едгар Ти мені
Відомий добре, підлий посіпако
Лукавої своєї господині!
Глостер Що? Вмер?
Едгар Сідайте, батьку, відпочиньте.
Загляну я тим часом до кишень:
Листи, що він казав, мені ще можуть
Стать у пригоді. Він умер. Шкода,
Що від руки моєї. Ну, ламайся,
М'яка печатко! Тут нема ганьби:
Щоб ворогів думки недобрі знати,
Ми часто розриваєм їм серця,-
То що вже нам ці клаптики паперу.
(Читає)
"Згадай, як ми присягались одне одному. Ти маєш багато нагод убити його, і ти це зробиш, аби тільки хотів. Коли він вернеться переможцем — усьому край: я буду бранкою, а його постіль — моєю в'язницею. Визволь мене з ненависного тепла цієї постелі; його місце буде тобі нагородою за твій подвиг. Твоя дружина,- хотіла б я написати,— з відданістю й любов'ю, Гонерілья".
Будь проклята, мінливосте жіноча!
Убити мужа чесного — і взять
Мойого брата на подружнє ложе!
В оцей пісок зарию я тебе,
Розпусників посланче нечестивий,
А герцогові дам цього листа
Під слушний час, щоб відав він про змову,
І розповім за смерть твою.
Глостер Король
Спав з розуму. Яка ж міцна у мене,
Нещасного,' на плечах голова,
Що стільки може витримати муки!
Ох, краще божевілля, щоб не знати,
Не бачити жахливої безодні,

Щоб стратить пам'ять, живучи в химерах!
Барабанний дріб віддалік.
Едгар Давайте руку. Чути барабан...
Ходімо! Я вас заведу до друзів.
Виходять.
СЦЕНА 7
Намет у французькому таборі.
Л і р спить на постелі. Лікар, дворянин та інші біля нього.
Входять КорделіяйКент.
Корделія Мій любий Кенте! Як нагороджу
Тебе за добрість? Ані сил моїх,
Ані життя не вистачить на це!
Кент У вашому визнанні — нагорода
За все найвища, королево. Я
До ваших вух доводив тільки правду.
Корделія Твоя одежа дух мені смутить,
Лихі часи нагадуючи серцю.
Вдягнися краще.
Кент Не беріть у гнів,
Що в вигляді такому я з'явився.
Коли б мене дочасно упізнали,
Було б недобре. Тож прошу і вас
Мене тим часом нібито не знати.
Корделія Хай буде так, мій добрий лорде.
(До лікаря)
Ну,
Як там король?
Лікар Він спить іще, міледі.
Корделія О праведні боги! Пошліть йому
Бальзам цілющий на душевні рани
І сивому, що з горя став дитям,
Верніть ви міць і розум проясніть!
Лікар Чи не збудить його, вельможна пані?
Він довго спав.
Корделія Чиніть, як каже вам

Наука ваша. Спить в одежі він?
Дворянин Так, ми йому наділи чисту одіж,
Як він запав у сон тяжкий, міледі.
Лікар Його ви не лишайте, королево:
При вас його належиться збудить —
І певен я, що він спокійний буде.
Корделія Гаразд.
Музика.
Лікар Міледі, станьте ближче. Хай
Гучніше грають.
Корделія Милий батьку мій,
Коханий батьку! Хай мої уста
В уста твої здоров'я переллють!
Нехай цілунок мій уб'є отруту,
Яку піднесли інші дві дочки!
Кент О добра і ласкава королево!
Корделія Коли б ти навіть їм не був отцем,
І то в них жаль повинен був збудити
Цей сніг, що голову твою вкриває.
Цій голові — боротися з громами
Та з бурею? Страдальнику цьому
Вночі блукати голими степами?
Ворожий пес, що покусав мене,
І той би грівся в мене при вогні
Такої ночі. А тобі, мій батьку,
Мій батьку нездужалий, довелось
Шукати захисту в хліві свинячім,
З бродягами валятись на соломі!
О горе, горе! То ще дивина,
Що ти й життя із розумом не втратив!..
Прокинувся! Заговоріть до нього.
Лікар Ні, краще ви заговоріть, міледі.
Корделія Як маєте себе, королю наш?
Чи ви здорові, владарю ласкавий?
Лір Навіщо ви покликали мене

Із домовини? Ти — душа блаженна,
А я прикований до вогняного
Страшного кола, сльози по щоках
Течуть моїх, як олово гаряче.
Корделія Королю, ви мене впізнали?
Лір Так,
Ти —дух, я знаю. Ти давно померла.
Корделія Ще він далеко десь блука думками!
Лір Де був я? Де тепер? Що? День і сонце?
Ох, скільки мук зазнав я! Я б помер
Від жалощів, побачивши людину
В такій нарузі! Що мені сказать?
Ці руки — чи ж мої вони? Мої,
Від шпильки боляче. Проте не знаю.
Де я і що мені.
Корделія Королю, гляньте
І руки наді мною простягніть,
Благословляючи. Ні, ні, королю,
Не вам хилить коліна перед мене!
Лір Прошу тебе, не смійся з мене. Я —
Довірлива, недужа, беззахисна
Стара людина. Я боюся навіть,
Чи не зламався розум мій. Здається,
Тебе я знаю, знаю і його.
(Показує на Кента)
А де ж я, де? Що на мені за одяг?
Де ночував я? Ви, проте, не смійтесь.
Ладен я присягтись, що ця ось дама —
Моя Корделія, моє дитя.
Корделія Я, я, королю!
Лір Дай мені торкнутись
Твоїх очей. Так, сльози, теплі сльози!
Не плач. Коли у тебе єсть отрута —
Дай, вип'ю я. Дві інші без причини
Мене образили — у тебе є

Причина.
Корделія Ні, нема!
Лір Де я, скажи?
У Франції?
Кент У власнім королівстві.
Лір Благаю вас не кривдити мене.
Лікар Утіштеся, міледі. Шал страшний
Минувся, і єдина небезпека —
Це спомини про горе пережите.
Візьміть його до себе, заспокойте.
Корделія Королю, чи бажаєте пройтися?
Лір Прошу тебе не гніватись на мене,
Забути все, пробачити мені.
Старий я, донечко, і нерозумний.
Лір, Корделія й слуги виходять.
Дворянин Чи правда тому, що герцога Корнуельського
вбито?
Кент Суща правда, сер.
Дворянин Хто ж веде його війська?
Кент Кажуть, Глостерів незаконний син.
Дворянин А Едгар, його вигнаний син, нібито в Німеччи-
ні з графом Кентом.
Кент Багато чого люди говорять. А ми дбаймо за своє,
війська вже підступають.
Дворянин Кривава буде битва. Прощайте, сер.
(Виходить)
Кент Справдиться незабаром задум мій.
Чи сяк чи так — усе розв'яже бій!
(Виходить)

ДІЯ П'ЯТА

СЦЕНА 1

Табір британських військ під Дувром.
Входять під звуки барабана з прапорами Едмунд, Регана, офіцери,
воїни та інші.

Едмунд (до офіцера)
Довідайся, чи герцог довершив
Обіцяне, чи, може, хто йому
Навіяв іншу думку. Нетривалий,
Примхливий він.
Офіцер виходить.
Регана Боюся, що гінця
Сестри моєї щось лихе спіткало.
Едмунд Боюсь і я, міледі.
Регана Пане Глостер,
Ви знаєте мою до вас прихильність.
Скажіть же щиро, чи мою сестру
Ви любите?
Едмунд Так, я її шаную.
Регана А вам на ум ніколи не спадало
Моїй сестриці мужа замінити?
Едмунд Міледі, думка ця не гідна вас.
Регана Мені здається — більше щось було
Між вами, як шаноба.
Едмунд Присягаюсь,
Нічого.
Регана Я ненавиджу її.
Мій любий пане, не звіряйте серця
Моїй сестрі!
Едмунд Ніколи, будьте певні.
От і вона та герцог, муж її.
Входять Олбені, Гонерілья і воїни.
Гонерілья
(вбік)
Воліла б я програти бій рішучий,
Аніж сестрі Едмундом поступитись.
Олбені. Привіт, кохана сестро. Чув я, сер,
Що до Корделії прибув король
Із тими, хто не міг неправду стерпіть.
Де чесно виступати я не можу,

Там і хоробрим я не здатен буть.
З французами ладен я воювати
За нашу землю, та піднять меча
Не годен проти того, хто боронить
Окривдженого.
Едмунд Це шляхетно, сер.
Регана До чого ця балаканина?
Гонерілья Краще
Порадьтеся, як з ворогом боротись.
Не час тепер для чвар отих родинних.
Олбені Воєнну раду скликать я звелів —
Там дійдемо до певної ми думки.
Едмунд Я зараз буду в вашому наметі,
Вельможний герцогу.
Регана Ти, сестро, підеш
Із нами?
Гонерілья Ні.
Регана А це, проте б, годилось,
Прошу, ходімо.
Гонерілья
(вбік)
Все я зрозуміла!..
Гаразд, піду.
Входить Е д г а р, переодягнений селянином.
Едгар Як ваша ласка, пане,
Із харпаком нещасним розмовляти,
Благаю вислухать мене!
Олбвні Ідіть,
Я дожену вас. Ну, кажи, що маєш.
Едмунд, Регана, Гонерілья, офіцери, воїни і почет виходять.
Едгар Прошу вас перед боєм прочитати
Цей лист. Як буде ваша перемога —
Звеліть сурмою викликать мене.
Нікчемним я здаюся, та поставлю
Бійця вам перед очі, й ствердить він

Писання це. Коли ж судилось вам
Програти бій —усе на цьому світі
Ви стратите, нінащо розпадуться
Всі ваші задуми. Прощайте, пане,
Хай служить вам фортуна.
Олбені Постривай,
Листа я прочитаю.
Едгар Ні, не можна,
Мені це заборонено. Коли
Настане час, мене герольд покличе,
І я прийду.
(Виходить)
Олбені Ну, що ж, бувай здоров.
Листа я прочитаю.
Входить Едмунд.
Едмунд Вороги
Вже надійшли, готуймося до бою.
Відомості я маю зовсім точні
Про сили їх, і треба поспішать.
Олбені Гаразд, я зволікатися не буду.
(Виходить)
Едмунд Обом я сестрам клявся, що кохаю,
І кожна з них лютує так на іншу,
Як на змію лютує той, кого
Змія вкусила. А котру ж узяти?
Обох? Одну? Чи, може, ні одної?
Я не зазнаю ні з одною щастя,
Допоки друга житиме. Коли
Візьму вдову, то не втечу від помсти,
Не буде меж шаленству Гонерільї,
А в Гонерільї — чоловік живий.
Ну, що ж! У бої нам він ще придасться,
А там вона хай способу шукає
Його позбутися. Я знаю, він
Помилувать Корделію та Ліра

Замислив. Ге! Аби-но їх схопити,
То вже навряд чи хто поможе їм!
Ет, годі міркувати, треба діять!
(Виходить)
СЦЕНА 2
Поле між двома таборами.
Чути гамір бою. Проходять під звуки барабана з прапорами Лір, Корделія та їхнє військо.
Входять Едгар та Глостер.
Едгар Спочинь тут, батьку, в затінку гостиннім
Оцього дерева. Молись, щоб правда
Перемогла неправду. Як вернусь я,
То з вістю доброю.
Глостер Хай небеса
Благословлять тебе.
Едгар виходить.
Гамір бою, потім — гасло відступу. Едгар повертається.
Едгар Тікай, старий!
Дай руку! Геть відсіль! Побито Ліра,
Його ж дочку захоплено в полон.
Дай руку, і ходімо.
Глостер Не піду.
Однаково людині, де загинуть!
Едгар Що? Знову ти запав у хоробливі
Свої думки? Годиться нам терпіть
І те, що ми на світ цей народились,
І з ним свою розлуку неминучу.
Глостер Так, правду ти говориш.
Виходять.
СЦЕНА 3
Британський табір під Дувром.
Входить як переможець з барабанами і прапорами Едмунд. Лірі Корделія і я — бранці. Офіцери, воїни тощо.
Едмунд Візьміть під варту їх і стережіть
До вироку верховного суда!

Корделія
(до Ліра)
Не першим нам, боровшися за правду,
В лиху біду потрапить довелось.
За тебе, батьку, я душею мучусь:
Коли б не ти — сміялась би я гордо
В лихе обличчя зрадної фортуни.
Скажи, чи нам побачити не слід
Тих сестер — дочок тих...
Лір Ні, ні, нізащо!
В темницю швидше! Там співать ми будем,
Як ті пташки в неволі! Ти попросиш
Мого благословення — я впаду
Навколішки перед тобою, доню,
Щоб ти мене простила. Будем жити,
Молитися, співать, оповідати
Старі казки, метеликів барвистих
Крізь вікна споглядати, а співв'язнів
Про всі двірські розпитувать новини,-
Хто в милості, неласки хто зазнав,-
Розгадувать речей таємну суть,
Як мудреці, розвідачі від бога...
Тим часом чвари проминуть людські,
Подібні до припливів і відпливів
При сяйві місяця...
Едмунд Ведіть їх геть!
Лір Самі боги, Корделіє моя,
Такі-от жертви святять фіміамом.
Зо мною ти! Хто розлучить нас хоче —
Нехай огонь небесний украде
І викурить, як із нори лисиць.
Утри ж бо сльози! Ворогів раніш
Поточать черви, ніж вони примусять
Нас плакати. Ходімо.
Лір і Корделія під вартою виходять.

Едмунд
(до офіцера)
Капітане!
(Дає йому папери)
Візьми записку цю і йди за ними
В тюрму. Від мене маєш ти посаду;
Ще вищу матимеш, зробивши те,
Що тут написано. Нам час велить,
Як діять мусимо. Вояці сором
Буть м'якосердим. Не питай, іди,
Скажи лише, чи згоден ти вчинити
Наказане?
Офіцер Так, згоден я, мілорде.
Едмунд Іди ж, негайно виконай наказ
1 сповісти, коли по всьому буде.
Мерщій, кажу, не гай ані хвилини!
Офіцер Возити хури і вівсом живитись —
Річ не моя. Та що людина може,
Зроблю як слід.
(Виходить)
Сурми.
Входять Олбені, Гонерілья, Регана, офіцери, почет.
Олбені Сер, ви були одважні,
Фортуна вам сприяла. У полон
Забрали ви сьогодні супротивців,
Віддайте ж нам їх, щоб могли вчинити
Ми з ними так, як сан наш нам велить,
Та й власної пильнуючи безпеки.
Едмунд Мені здається, сер, що я не схибив,
Нікчемного старого короля
Пославши до в'язниці. Вік його,
Високий титул зворушити можуть
Серця підданих, і тоді на нас
Підійметься повстання. Королеву
Теж ув'язнив я, маючи причини.

Ще буде час, віддам я їх на суд,
Та не тепер. Ми вкриті кров'ю й потом,
За другом друг ридає у тяжкі
Хвилини після найславніших битв.
Не місце і не час тут міркувати
Про Ліра та Корделію.
Олбені Згадайте:
Ви, сер, мені підлеглий, а не брат.
Регана Дозвольте міркувати нам про це.
Він нашими військами верховодив,
Моєї влади був представником
І сміло може вас назвати братом.
Гонерілья Не так-бо палко! Годен він на більше,
Ніж ти даруєш ласкою своєю.
Регана Мої від мене маючи права,
Найвищої досяг він верховини.
Олбені Сягне ще вищої, коли назвеш
Його ти мужем.
Регана Жартома, буває,
Ми кажем правду.
Гонерілья Ой, гляди, сестрице,
Гляди, чи не більмо на оці в тебе.
Регана Чогось нездужаю, а то знайшла б
Належну відповідь! Мілорде Глостер,
Бери мої війська і полонених,
Мої маєтки, статки — все твоє.
Перед очима всесвіту зову
Тебе своїм володарем і мужем.
Гонерілья Ти думаєш його тим ущасливить?
Олбені Твоєї згоди не питають тут.
Едмунд Твоєї теж, мілорде.
Олбені Так, байстрюче?
Регана
(до Едмунда)
Звели скоріше бити в барабан

І доведи, що владу я тобі
Свою дала.
Олбені Стривай! Тебе, Едмунде,
Як зрадника державного беру
Під варту я, а разом — і гадюку
Цю позолочену.
(Показує на Гонерілью)
Бажання ваше
Не може бути вволене, сестрице,
Бо вийшло б це жоні моїй на шкоду:
Вона заприязнилася з цим паном,
І я як муж вам теє бороню.
Як заміж хочете, то покохайте
Мене,— моя дружина заручилась
Із іншим.
Гонерілья От комедія!
Олбені Едмунде,
При зброї ти. Вели в сурму сурмити:
Коли ніхто не з'явиться сюди,
Щоб чесним боєм і судом господнім
Довести чорні злочини твої,-
Ось виклик мій.
(Кидає рукавицю)
У рот не бравши хліба,
Я виявлю, негіднику, тебе!
Регана Ох, тяжко, тяжко!
Гонерілья
(вбік)
Віру в міць отрути
Я стратила б, якби було не так.
Едмунд Ось відповідь!
(Кидає рукавицю)
Ганебно бреше той,
Хто зрадником посмів мене назвати!
Хай грає твій сурмач. Я доведу

На поєдинку з іншим чи з тобою,
Що честь моя не має плям.
Олбені Герольде!
Едмунд Герольде, гей! Сюди!
Олбені На власну силу
Лише надійся: вояків усіх,
Кого водив ти в імені моєму,
Я розпустив.
Регана Я мучусь!.. Трачу сили!..
Олбені Вона недужа. Заведіть її
В моє шатро.
Регану виводять.
Входить герольд.
Олбені ІДИ СЮДИ, герольде.
Нехай сурма засурмить. Прочитай
Писання це мені.
Офіцер Труби, сурмачу!
Сурма.
Герольд
(читає)
"Коли хто із людей значних чи рицарів волить
довести оружною рукою, що Едмунд, гаданий граф Глостер, не
одну вчинив зраду перед вітчизною, нехай той з'явиться на третю
сурму. Супротивник готовий боротись".
Едмунд Сурми!
Перша сурма.
Герольд Ще раз!
Друга сурма.
Герольд Ще раз!
Третя сурма.
Здаля чути відповідь сурми.
Входить Е д г а р, озброєний. Перед ним іде сурмач.
Олбені Спитай його, пощо на звук сурми
З'явився він?
Герольд Хто ви? Як вас на ймення?

Пощо прийшли на виклик?
Едгар Знайте, люди:
Ім'я моє загублене — його
Сточила зрада гострими зубами;
Проте стою не нижче родом я
За супротивця.
Герольд Хто ж ваш супротивець?
Едгар Хто смів назвать нахабно тут себе
Едмундом, графом Глостером?
Едмунд Це я.
Що далі?
Едгар Добувай свого меча,
Коли образив серце я шляхетне,-
Нехай це доведе твоя правиця.
Повинен я,— так честь мені велить,-
Тебе, хоч ти дійшов і слави, й сили,
Назвати зрадником перед богами,
Перед отцем твоїм і перед братом.
Так! Зрадник ти! Продав ти вінценосця
Великого, ти змову лиходійну
Чинив супроти нього. Скажеш — ні?
Я доведу оружною рукою,
Що правда цьому.
Едмунд Слід би тут було
Ім'я спитати в тебе, та шляхетний
Ти маєш вигляд, і з речей твоїх
Нехибно можна рицаря впізнати.
Було б для мене краще й спокійніше
Відкласти поєдинок, та дарма.
Тобі в лице я кидаю твої
Обвинувачення. Ти — зрадник лютий!
Нехай отрута наклепу твого
Тобі поллється в серце! Хай цей меч
На цілий вік приспить його лукавство!
Заграйте в сурми!

Сурми. Поєдинок. Едмунд падає.
Олбені Залишіть його
Живого!
Гонерілья Глостере! Та це ж омана!
Навіщо проти рицарських законів
Ти з невідомим бився?
Олбені Занімій,
Бо рота я заткну оцим папером.
Дивіться, сер. Злочинець ви найтяжчий.
Ось певний доказ.
(До Гонерільї)
Нащо виривати
Із рук листа? Він, бачу, вам відомий.
(Дає Едмундові листа)
Гонерілья Кому мене судити? Тут моя
І влада, й сила.
Олбені Знаєш ти цей лист,
Гадюко?
Гонерілья Марні всі твої питання.
(Виходить)
Олбені Ідіть за нею: в розпачі вона
Наважитись на щось жахливе здатна.
Один з офіцерів виходить.
Едмунд Так, я вчинив усе, що кажеш ти,
Вчинив ще більше. Час усе розкриє.
Усе минулося, життю кінець.
Та хто ж бо ти, що переміг мене?
Як з роду ти шляхетного походиш —
Тебе прощаю я.
Едгар За ласку — ласка!
Едмунде, рівний я тобі по крові,
А може, й вищий, і від цього тільки
Твоя вина подвоїлась. Мене
Зовуть Едгар, отця твого я син.
За грішні втіхи праві небеса

Турботами тяжкими нас карають.
Тебе зачавши в темряві пороку,
Став темним батько наш.
Едмунд Ти правду кажеш.
Так. Обернулось колесо — і я
Подоланий.
Олбені Уже з ходи твоєї,
З твойого стану можна б упізнать,
Що роду ти високого. Іди,
Я обійму тебе. Клянуся, завжди
Любив тебе я і твойого батька.
Едгар Я знаю це, вельможний пане.
Олбені Де ж
Ховався ти? Як ти почув про лихо,
Що сталось батькові?
Едгар Побачив сам,
Бо рани ті перев'язав. Мілорде,
Я коротко вам все перекажу —
І хай навіки серце розірветься.
Ох, любе і солодке нам життя!
Ладні терпіти муки ми жахливі,
Аби від смерті наглої втекти.
Тікаючи од вироку страшного,
Зодягся я в лахміття, як безумець,
Личину взяв гидкого жебрака
І так, блукаючи, зустрівся з батьком,
Що мав лише криваві дві обручки,
Де перше два сіяло самоцвіти,-
Поводирем я став йому й просив
За нього хліба, врятував його
Від розпачу. Ніколи — ох, як тяжко! —
Йому я не казав, хто я такий.
Аж тільки нині, перед цим двобоєм
Усе сказав і попросив його
Благословення. Та нещасне серце

Не стерпіло борні між чорним сумом
І радістю ясною — і розбилось.
Розбилось, усміхаючись.
Едмунд Твої
Слова мене зворушили, і, може,
З них вийде ще добро. Та говори,
Ще маєш ти сказати щось.
Олбені Коли
Ще тяжчі речі скажеш ти йому —
Не треба. Захлинувся я сльозами.
Едгар І так ця повість довга, як сторіччя,
Для того, хто втікає від скорботи,-
Пощо ж було б розтягувать її?
В той час, коли у розпачі я плакав,
З'явився чоловік, що знав мене
Як старця божевільного, бридкого.
Дізнавшись, хто я, він обняв мене
Могутніми руками, і ридання
Його безумні небо потрясли.
Він оповів про себе і про Ліра
Найжалібнішу оповідь на світі.
І бачив я, що струни життьові
Одна по одній рвалися в нещаснім.
Та зазвучала враз сурма, і я
Лишив його в печалі смертній.
Олбені Хто ж він?
Едгар Вигнанець Кент. Одягтися слугою,
За королем, за ворогом своїм,
Він рушив і служив йому вірніше,
Ніж справжній раб.
Вбігає дворянин з закривавленим ножем.
Дворянин Рятуйте!
Едгар Що таке?
Олбені Мерщій кажи, що сталось?
Едгар Відкіль у тебе цей кривавий ніж?

Дворянин Гарячий він, парує ще... З грудей
Його ми вийняли... Вона умерла.
Олбені Хто вмер, кажи!
Дворянин Дружина ваша, сер.
Сестру вона, Регану, отруїла
І в тім призналася.
Едмунд Я слово дав
Обом — і недалеко вже до шлюбу.
Олбені Несіть сюди їх — чи живих, чи мертвих.
Це суд небесний. Він жахає нас,
Але жалю не виклика.
Дворянин виходить.
Входить К е н т.
Едгар Ось Кент.
Олбені Так, він. Не час вітати нам його,
Як то годиться.
Кент Я прийшов сюди
Віддати королеві на добраніч.
Де він?
Олбені Ох, справді ж, це найголовніше!
Де Лір і де Корделія, Едмунде?
Вносять тіла Гонерільї і Регани.
Ти бачиш, Кенте?
Кент Що це, що таке?
Едмунд Отак Едмунда люблено: сестра
Сестру з любові тої отруїла,
Щоб і собі укоротити віку.
Олбені Закрийте лиця їм.
Едмунд Ох, я вмираю...
Супроти вдачі хочу я вчинить
Учинок добрий. Я велів убити
Корделію і короля. Не гайтесь,
Біжіть до замку! Швидше!
Олбені О, біжіть!
Летіть на крилах.

Едгар Та куди ж, мілорде,
До кого? Хто дістав наказа? Дайте
Признаку, що скасовано наказ.
Едмунд Візьми меча мого і занеси
До капітана.
Олбені Та мерщій, на бога!
Едгар виходить.
Едмунд Твоя жона І я йому звеліли
Повісити Корделію, а потім
Пустити чутку, нібито сама
Вона на себе наложила руки.
Олбені Хай небо береже її! Візьміть
І винесіть його.
Едмунда виносять.
Входять Лір з мертвою Корделією на руках, Едгар, офіцери та інші.
Лір О горе, горе!
Камінні люди ви, камінні люди!
Коли б у мене стільки язиків
І стільки пар очей — твердінь небесну
Я розвалив би! Так, вона умерла!
Од мертвого живого відрізню я.
Так, мертва, як земля. Подать свічадо!
Як затуманиться його поверхня
Від дихання її — скажу тоді:
Жива.
Кент Чи не кінець усьому світу?
Едгар Чи провіщання того?
Олбені Смерть і жах!
Лір
(держить пір'їну біля уст Корделії)
Перо заворушилося! Жива!
Ох! Це за всі страждання нагорода.
Кент
(падаючи навколішки)

Королю мій!
Лір Іди від мене геть!
Едгар Це чесний Кент, ваш друг!
Лір Чума на вас,
Убивці чорні! Врятувать її
Я міг — та не втекла вона від смерті.
Корделіє, Корделіє, стривай!
Що? Що ти кажеш? Голос був у неї
М'який та лагідний, такий прекрасний!
Убив раба я, що тебе повісив.
Офіцер Це правда.
Лір Правда! Я колись мечем
Примусив би усіх їх пострибати...
Тепер старий я, в муках стратив сили...
Хто ви, скажіть, бо я недобачаю.
Кент Коли фортуна може похвалитись,
Що двох людей на світі і любила,
Й ненавиділа,— ось один із них.
Лір Сумний на вигляд. То невже ви Кент?
Кент Так, мій королю, це слуга ваш, Кент!
Де Кайюс, ваш слуга?
Лір Умер і згинув.
Він чесний був і зброєю як треба
Орудував.
Кент Це ж я, королю добрий.
Лір Побачимо.
Кент Я вас не покидав
Ані на крок в сумній мандрівці вашій.
Лір Що ж, радий я.
Кент Хто може там радіти,
Де темрява, жалоба, чорна смерть!
І старші дочки ваші вмерли.
Лір Так.
Можливо.
Олбені Він не знає, що говорить.

Даремно ми звертаємось до нього.
Едгар Це марна річ.
Входить офіцер.
Офіцер Едмунд умер, мілорде!
Олбені Що нам до того? Лорди й друзі чесні!
Освідчу вам свій намір. Полегшать
Ми будемо нещасному життя,
Як тільки зможемо. Я віддаю
Йому до рук його священний скіпетр.
(До Едгара й Кента)
Вам повертаєм ваші ми права
І додамо належні нагороди
За послуги. Хвала і шана чесним.
А вороги хай чашу зла доп'ють!
Дивіться, о!
Лір Найменшеньку мою
Повішено. Нема, нема життя!
Чому собака, кінь і щур живуть,
А ти не дишеш? Ти довіку вже
Не прийдеш, не воскреснеш, мила доню!
Прошу вас, розстебніть отут мені...
Спасибі, сер. Погляньте лиш на неї...
Погляньте на уста...
(Умирає)
Едгар Зомлів.,. Королю!
Кент О серце, розірвись!
Едгар Відкрийте очі,
Владарю...
Кент Не тривож його душі,
Дай упокоїтись. То тільки ворог
До мук життя вернуть його хотів ба.
Едгар Умер.
Кент Він довго жив, чинивши над собою
Насильство.
Олбені Винесіть усіх м-ердіе.

Скорбота й плач — усе, що нам зосталось.
(До К-еята й Едгара)
Вам, друзі, владу передам востаннє
І всі про королівство піклування.
Кент Далека путь прослалася мені
Покликав нан. Я не відмовлюсь, ні.
Едгар Нас пригнітив цього часу тягар,
То вилиймо ж у слово серця жар.
Нам, молодим, такого не зазнати
І ряст, як він, так довго не топтати.
Виходять під похоронний марш.

Примітки

Рукопис трагедії був зареєстрований у книговидавничих списках 20 травня 1608 р. З якихось причин п'єса тоді не була опублікована. Уперше видана in folio 1623 р. за авторським текстом.

Трагедія датується 1606-1607 рр. Англійський драматург С. Денієл перевидав 1607 р. свою п'єсу "Клеопатра" (нап. 1594 р.), внісши до тексту додаткові деталі, які були, очевидно, запозичені у Шекспіра. Вплив "Антонія і Клеопатри" відчутний і в п'єсі Барнеса "Грамота диявола" (пост. 1607 р.). Метричний аналіз тексту також свідчить про те, що трагедія була написана після "Короля Ліра" та "Макбета", тобто в 1606-1607 рр.

Головним сюжетним джерелом п'єси є "Життєпис Антонія", що наводиться в "Порівняльних життєписах" Плутарха. Окремі історичні деталі були взяті з "Громадянської війни" Аппіана.

Трагічна історія кохання римського полководця Антонія і прекрасної цариш Єгипту Клеопатри була надзвичайно популярна в західноєвропейському мистецтві XVI-XVII ст. Кілька обробок цього сюжету є і в англійській літературі. [672]

Це — вже згадувана трагедія Денієла, п'єса леді Пембрук "Антоній" (1592), що була, власне, перекладом французького тексту Гарньє, "Доброчесна Октавія" Брендона (1598). Проте лише генієві Шекспіра пощастило надати поширеному сюжету справді художньої довершеності, що відзначає шедеври світової літератури.

П'єса належить до циклу т. зв. "римських трагедій" драматурга ("Юлій Цезар", "Антоній і Клеопатра", "Коріолан"). її композиція відзначається особливим поліфонізмом. Події ідуть одна за одною, створюючи відчуття нескінченного плину часу: повстання Фульвії і брата Антонія проти влади Октавія, загибель Фульвії, переговори тріумвірів із Секстом Помпеєм, відновлення громадянської війни і поразка Помпея, перемога Риму в Парфянській війні, усунення Лепіда і т. д. Так само розімкнено і простір п'єси: Рим, Сірія, Афіни, Александрія. Проте мигтіння географічних назв не породжує відчуття хаотичності. Простір гранично сконцентрований, його смисловими центрами стають Рим і Александрія.

Єгипетським епізодам трагедії притаманний особливий розслаблюючий ритм. Плинуть води вічно оновлюваного Нілу, височать піраміди, які самою своєю непорушністю немовби заперечують рух часу. Тут шанують богиню родючості Ізіду, мінливу і нерідко підступну, непостійну в добрі і в злі. Перед нами світ пізньоелліністичної цивілізації, витонченої і чуттєвої. За законами цього світу живе цариця Клеопатра, одна з останніх представниць стародавнього роду Пто-лемідів.

Іншою тональністю забарвлені римські сцени. Після загибелі Юлія Цезаря і поразки при Філіппах змовників-республіканців Брута і Кассія, влада в Римській державі належить новому тріумвірату. В Римі триває напружена політична боротьба. Кожен із тріумвірів прагне до єдиновладдя. На противагу уповіль-неності александрійських епізодів ритм римських сцен пришвидшений, драматизований. У всьому відчувається невпинний рух часу. Римська цивілізація, основою якої по-давньому проголошуються сувора доброчесність і воїнська доблесть, вступає в новий період свого розвитку. На зміну боротьбі принципів

приходить боротьба честолюбств, епічна чеснота воїна поступається місцем індивідуалістичному розрахунку.

Протиборство двох цивілізацій, конфронтація двох епох показані в п'єсі крізь призму індивідуальної долі протагоніста трагедії Марка Антонія. Основна колізія набирає глобальності, варіюється на кількох рівнях: соціальному (Антоній і Октавій), особистому (Антоній і Клеопатра), етичному (боротьба в свідомості самого Антонія) тощо. Ареною зіткнення усіх цих суперечливих прагнень стає сам усесвіт, утілений у ренесансному "мікрокосмосі"— душі людини. Мабуть, саме в "Антонії і Клеопатрі" гуманістичний антропоцентризм Шекспіра востаннє набуває такої виразності. Проте в цій же п'єсі посилюється і тенденція критичного перегляду ренесансної концепції індивідуально-доблесного героя.

Образ Антонія посідає особливе місце в галереї трагедійних протагоністів Шекспіра. "У другій римській трагедії завершується тема першої групи пізніх римських трагедій, трагедій великих афектів, джерело яких сама доблесть як пристрасть, нестримно доблесна натура видатної особистості" (Л. Пінський). [673] "Безмірність" — одна з основних якостей натури Антонія і в той же час його кредо: "Жебрацька то любов, що знає міру".

Шекспір наділяє Антонія рисами епічного героя, часом навіть трохи міфоло-гізуе його образ. Своїм предком і покровителем Антоній не випадково вважає Геракла, одного з найпопулярніших у давньому Римі доблесних еллінських героїв. "Римським Геркулесом" називає Антонія цариця Єгипту. Асоціація з давнім міфом зумовлює низку сюжетних мотивів п'єси. Після поразки під Алексан-дріею зраджений Клеопатрою герой порівнює свої переживання із муками Геракла (слова Антонія про згубну "сорочку Несса"). Бажання Клеопатри брати участь у битві при Акції викликає в пам'яті образ служіння Геракла лідійській цариці Омфалі. Міфологічні паралелі набувають особливого смислового значення, падаючи сюжетному епізоду виразності та об'ємності.

Проте міфологічна образність супроводить Антонія лише, в його "александрій-ській" сфері буття. Світ еллінських сказань, що належить уже далекому минулому, воскресає тут востаннє у своїй неповторній казковій чарівності. Подібно до стародавніх ахейців сидять Антоній та його супутники за столами, що вгинаються від усіляких наїдків. Зустріч Антонія і Клеопатри на річці Кідн нагадує тріумф богині кохання Афродіти. Усе в цьому епізоді сповнене солодкої знемоги й справді язичницької чуттєвої чарівності. Плине вода Кідну, закохана в дотики срібних весел, напоєний млостю вітер горнеться до вітрил корабля. Сама природа переживає любовний екстаз.

Особливої драматичної напруженості цей мотив набирає в зіставленні з реальністю Ренесансу. Не випадково учти в стародавній Александрії так нагадують бенкетування славнозвісних героїв Рабле Гаргантюа і Пантагрюеля, а поява К-чеопатри перед Антонієм надзвичайно, схожа з Тріумфами Кохання раннього Відродження. Язичницька "безмірність" — одна з ілюзій Ренесансу — була так само приречена на зникнення, як і чуттєва краса Єгипту Клеопатри.

Світ цей надзвичайно крихкий і недовговічний. Він став казкою навіть для самих дійових осіб трагедії. Так, про зустріч Антонія і Клеопатри, винесену за межі сценічного часу, розповідає захопленим римлянам Енобарб, який вражає уяву своїх слухачів неймовірністю описуваних подій. З таким, самим захопленням слухали пісні аедів про неймовірні діяння героїв давніх часів або розповіді ренесансних мореплавців, які повернулися з своїх мандрів.

Цьому світу багато в чому співзвучна природа Антонія, причому не тільки в своїй чуттєво-артистичній іпостасі. Антоній — один із. останніх сподвижників Юлія Цезаря, авантюрно-діяльний герой доби громадянських воєн. Його минуле — битва при Фарсалах, у якій він брав участь разом з Юлієм Цезарем, битва при Філіппах тощо. Усе це відбувалося недавно. Проте інтенсивний рух часу відкинув "вік Цезаря" у сферу епічного минулого. Рим доби Октавія живе за іншими законами. Про героїчні діяння Антонія згадують тепер з тим самим відстороненим

захопленням, з яким розповідають про подвиги його покровителя Геракла.

Єгипет Клеопатри не знає подібного контрасту епох. Минуле, розчинене в сучасному, підпорядковане тут неквапливому плину часу, Клеопатра не тільки пам'ятає Юлія Цезаря і Помпея Великого,, спогади про них — частина її .власного [674] минулого. В Антонії Клеопатра бачить іще доблеснішого героя, ніж сам Цезар. Послідовником Цезаря вважає себе й герой. Саме в Єгипті визрівають найчесто-любиіші плани Антонія, який раз у раз переживає спалахи енергії, що нагадують про колишню "римську доблесть" героя.

Протагоніст трагедії постійно прагне бути "доблесним" Антонієм у коханні й честолюбстві, у гніві й насолоді. Непогамовність — не просто риса характеру героя, але й вимога, яку він ставить до себе, створюючи свій образ за законами епічної доблесті. Моделюючи самого себе, Антоній на початку дії постійно перебуває в стані титанічного напруження. Вирішивши, що "велич вся життя" — в коханні, герой вимагає від себе безмежної пристрасті. Він проклинає Рим, відмовляється від боротьби за владу. Проте героїчний максималізм героя за-леречує бездіяльність. Повстав Секст Помлей, і протагоніст поспішає залишити Єгипет. Кохання відкинуте ним як ганебна слабкість, єгипетське життя здається порочним, недостойним римлянина. Герой — саме втілення "безмірного" честолюбства.

Вирвавшись за межі розслаблюючих чарів Александрії, Антоній, здавалося б, знову має можливість стати самим собою. Риму загрожує громадянська війна. Проти тріумвірів повстав Секст Помпей, у боротьбі з батьком якого відстоював своє право на владу Юлій Цезар. Проте саме тепер особливо яскраво виявляється необоротність руху часу. Рим став інший, змінився і Антоній. Октавій — політичний спадкоємець Цезаря, але позбавлений його величі. Не рівний своєму батькові й Помпей. Його слова про Брута "та інших поборників свободи" всього лише пусті фрази. Відступлення Сіцілії і Сардінії одразу ж примушує героя примиритися з тріумвірами. Виразна сцена на галері Помпея. Пірат Менас пропонує

Сексту вбивство тріумвірів. Помпей охоче згодився б на це, якби його сподвижник таємно виконав задумане. Від давнього поняття "римської честі" залишилася тільки видимість. Гротескна й атмосфера бенкету, де правителі Римської держави постають в комічно-зниженому образі.

Римська реальність виявляється ще віддаленішою від епічного ідеалу, ніж витончена непорушність світу Клеопатри, який зберіг принаймні чуттєво-естетизо-вану природу. Опинившись у Римі, Антоній надривно відчуває свою неадекватність тому, що відбувається. Йому раз у раз доводиться відмовлятись від самого себе: упокорюватись перед Октавієм, зрікатися кохання до Клеопатри тощо. Герой з усією притаманною його натурі пристрасністю усе ще прагне виконати взяту на себе роль "доблесного Антонія". Він погоджується на шлюб з Окта-вією, примирюється з тріумвірами, готується до парфянського походу. Однак, прагнучи зберегти вірність самому собі, герой найбільше суперечить своїй природі. Взята Антонієм на себе роль уже перевищує реальні можливості його натури.

Вступає протагоніст і в конфлікт з часом. Героїчна "безмірність" Антонія незрозуміла Октавієві, майбутньому правителю Риму. Іноді вона навіть захоплює його, як підсвідомо приваблюють його і "пороки" коханого Клеопатри. Проте сам Октавій аж ніяк не здатний на шаленство. Для нього пропозиція Аитонія вирішити кінець боротьби за владу особистим поєдинком позбавлена сенсу. Часи особистої доблесті відійшли в минуле. Новим обставинам більше відповідає прозаїчна діловитість майбутнього Августа, ніж епічна "безмірність" Антонія. [675]

Вступаючи в конфлікт з часом, трагічний протагоніст п'єси вступає в суперечність і з самим собою, його внутрішній світ позбавлений гармонії. Трагічно переживаючи свою "дегероїзацію", Антоній бачить її причину в пристрасті до Клео-патри. Відрікаючись від голосу почуття, герой лише збільшує розлад з самим собою. Всупереч волі героя, його природа виявляє здатність до саморозвитку. Приклад цього — несподівана для самого Антонія втеча в битві при Акції. Проте саме в стихійній слабкості

героя і виявляється "безмірне" багатство його натури, здатної не тільки на героїчну звитягу, а й на людську слабкість.

У висвітленні людської "слабкості" доблесного Антонія і полягає сценічна функція образу Клеопатри. Одиничний за своїм характером, цей образ багатьма нитками пов'язаний з усією творчістю Шекспіра. У ньому — язичницька чарівність Венери ("Венера і Адоніс"), мінливість Крессіди ("Троїл і Крессіда"), чуттєва краса "смуглявої леді сонетів". Почасти схожі з химерами Клеопатри й примхи героїнь Шекспірових комедій. Проте все це розчинене в неповторній природності внутрішнього світу Клеопатри, стихійного, як сама природа пристрасті. В жодній іншій героїні Шекспіра жіноче начало не було таке акцентоване, гранично оголене. її стихія — вода, покровителька — богиня родючості Ізіда. Подібно до того, як води Нілу приносять то голод, то достаток, Клеопатра обдаровує Антонія і радощами, і стражданнями. "При тім Клеопатра не молода, наївна дівчина, як Джульєтта, що безоглядно оддається одному своєму чуттю, не ангельська, строга невинність, як Корделія, не фурія в жіночій подобі, як леді Макбет, не безсердечна злочинниця, як Гонеріль, не гіпокритка," як Гамлетова мати, не вірна і при тім геройська жона, як Порція, ані не чула та лагідна, як Дездемона. В ній змішані всі елементи жіночої вдачі в дивну, оригінальну цілість" (І. Франко).

Жіноча "слабкість" і є "доблесть" Клеопатри. У цьому вона рівновелика Анто-нієві. Основна сфера її дії — це сфера почуття. І тут Клеопатра прагне до цілковитого торжества. Подібно до того як великий римлянин жадає влади над світом, Клеопатрі необхідно володарювати над самим Антонієм. І для цього її почуття повинне бути невичерпно розмаїтим, неповторним у своїй мінливості. Уся багатоманітність людської натури стиснута в Клеопатрі, сконцентрована в апріорно негероїчному, суто жіночому началі її натури. Втеча Антонія при Акції — це найвищий тріумф героїні.

Клеопатра може бути нещирою і керуватися розрахунком. У вирішальній битві, боячись цілковитого розгрому, вона відводить єгипетські кораблі, намагається обманути Октавія, приховавши від нього

частину своїх скарбів, тощо. Інстинкт самозбереження часом приглушує в її душі голос пристрасті. Дії героїні нерідко імпульсивні й неначе позбавлені сенсу. Проте Клеопатра чарівна навіть у своїх примхах. Холодний і байдужий до її "чарів" лише один Октавій.

Причина неповторної чарівності цариці Єгипту — в її цілковитій тотожності самій собі, тому світу, який її оточує. Клеопатра немислима поза п'янкою атмосферою александрійського палацу з його витонченою розкішшю. її пристрасть — плід довгого розвитку східноелліністичної культури почуття. Особисте, соціальне, навіть космічне начала постають в образі цариці Єгипту в гармонійній цілісності. [676] Незважаючи на всі спроби Антонія утвердити себе в новій реальності Риму, між доблесним полководцем епохи громадянських воєн і суспільством часів утвердження принципату вже неможлива єдність. Єгипет Клеопатри існує лише доти, доки існує його правителька. Разом з Клеопатрою зникає і все її оточення.

Пристрасть для "навіженої" Клеопатри — не примха, а природний вияв її характеру, самої особистості героїні. В ній — її минуле і сьогоднішнє. Мінлива в своїх бажаннях цариця прагне, власне, одного — щоб Антоній належав їй цілком. Проте Клеопатра хоче бачити в ньому лише "доблесного", "безмірного" Антонія. У цьому— трагічна помилка героїні. Спонукаючи Антонія до титанічних проявів його натури і водночас розчиняючи героїзм коханого в чуттєвій стихії пристрасті, Клеопатра дедалі посилює розлад в душі героя. Сліпота трагічного афекту героїні — в нерозумінні того, що лише "негероїчний" Антоній міг би цілком підкоритись голосу почуття. Примушуючи протагоніста жити на героїчній межі, в трагічному протиборстві з самим собою і з навколишнім світом, Клеопатра неминуче наближає загибель Антонія.

В міру розвитку дії цей конфлікт дедалі загострюється і розв'язується у фіналі трагедії вже на новому рівні. Антоній зазнає цілковитої поразки в боротьбі з Октавієм. Друзі кидають його. Залишає героя бог-покровитель Геркулес. "Безмірний" епічний Антоній стає Антонієм-Людиною. Він прощає Енобарба, який зрадив його. Почуття героя очищається від

ревнощів і підозр до Клеопатри. Саме тепер він знаходить ту цілісність, якої прагнув. Фінал трагедії сповнений сумної краси і гармонії.

Доблесно вмирає Антоній,— "Антонія не Цезар переміг, Антоній сам себе подужав",— здобуваючи ціною загибелі нове знання про світ, про самого себе. Разом з Антонієм гине й Клеопатра. її загибель не несподівана. Прекрасна цариця Єгипту помирає так само природно, як і жила. Буря почуттів у душі героїні — небажання брати участь у тріумфі Октавія, страх смерті й т. д.— розчиняється в пристрасному бажанні бути разом з "доблесним" Антопієм і в смерті. Щемливого суму сповнені слова Клеопатри: "Мені приснилось — був колись Антоній". її життя втратило тепер сенс. Доба Антонія відійшла разом із ним.

Особлива театральність п'єси, виразність характерів героїв зумовили сценічну популярність "Антонія і Клеопатри". У XVII ст. трагедія була перероблена англійським драматургом Дж. Драйденом в дусі класицизму і поставлена під назвою "Все заради кохання" (1678 р.). В кінці XIX ст. до сюжету Шекспірової п'єси звернувся один із провідних режисерів вікторіанського театру Г. Бірбом-Трі. Спектакль у Театрі його величності вражав декоративною пишністю і помпезністю. Клеопатра, убрана в срібло, із срібною короною на голові й золотим скіпетром у руках з'являлась перед глядачем на чолі довгої процесії. У Стрет-фордському меморіальному театрі п'єсу ставила шекспірівська трупа Бенсона. У 30-і рр. XX ст. постановку "Антонія і Клеопатри" на сцені театру "Олд Вік" здійснив режисер Х. Уїльямс, який спробував воскресити єлизаветинську виставу. [677]

Серед російських постановок слід згадати спектакль 1&87 р. У ньому брали участь кращі російські актори. Роль Клеопатри зіграла Г. Федотова, Антонія — К. Ри" баков, Октавія — О. Южин.

Перший переклад, п'єси українською мовою був здійснений 1886 р. П. Кулі-шем. Передмову до трагедії написав І. Франко.

ПРИМІТКИ ДО "АНТОНІЯ І КЛЕОПАТРИ"

С. 417. Марк Антоній (бл. 83-30 до н. є.)-римський політичний діяч і полководець, сподвижник Юлія Цезаря. З 44 р. до її. є.— консул. Член II тріумвірату (Октавій, Антоній, Лепід).

Клеопатра VII (69-ЗО до н. є.) — дочка Птолемея Авлета, остання цариця Єгипту з династії Птолемеїв. Згідно із заповітом батька вийшла заміж за свого брата Птолемея Діоніса. Пізніше втратила владу, проте 47 р. до н. є. була поновлена на престолі Юлієм Цезарем. 37 р. до н. є. зблизилась із Марком Антонієм. Підтримувала його в боротьбі проти Октавія.

С. 418. ...один із трьох Усесвіту стовпів...— тобто один із тріумвірів.

Фульвія — перша дружина Марка Антонія. 41 р. до н. є. разом з братом Антонія консулом Люцієм Антонієм розпочала боротьбу проти Октавія, яка закінчилась її поразкою 40 р. до н. є.

Скудобородий Цезар — тобто Октавій Цезар (63 до н. є.— 14 н. є.), наймолодший з тріумвірів; коли загинув Юлій Цезар (44 до н. є.), йому було лінію 19 років. До 44і р. до н. є.— Гай Октавій, з 44 р. до н. є.— Юлій Цезар Октавіан, з 27 р. до н. є.— Цезар Октавіан Август. Племінник Юлія Цезаря, який усиновив його і оголосив у заповіті своїм спадкоємцем. Після перемоги над Антонієм та усунення Лепіда — самодержавний правитель Риму. З— 27 р. до н. є.-римський імператор. Дістао від сенату титул' Августа ("Священного").

С. 421. Якщо пітні долоні не віщують плодючості...— За давніми уявленнями вологі долоні вважалися ознакою жагучої вдачі.

С. 422. Ізіда (Ісіда) — в міфології Стародавнього Єгипту богиня родючості, материнства, життя та здоров'я. Зображували її в коропі з коров'ячими рогами та сонячним диском між ними.

С. 423. Люцій — мається на увазі брат Антонія консул Люцій Антоній.

Вся Азія в руках у Лабієна.— Лабіен Квінт — римський полководець, син "трибуна Тіта Лабієна, який був прихильником Брута і Кассія. Квінт Лабієн утік до парфян і в. союзі з ними вів боротьбу проти тріумвірів. 41 р. до н. є. війська Лабієна захопили Сірію та значну частину Малої Азії. Загинув у битві" з римськими військами. Лідія й Іонія — історичні області в Малій Азії. [678]

С. 424. Сікіон — давньогрецьке місто, розташоване на Пелопоннеському півострові.

С. 425. Секст Помпей (75-35 до н. є.) — молодший сіш римського полководця та політичного діяча Гпея Помпея, прозваного Великим (106 — 48 до н. є.), члена І тріумвірату, який боровся за владу з Цезарем. 48 р. до н. є. Юлій Цезар у битві прн Фарсалі завдав військам Помпея нищівної поразки. Сам Помпей невдовзі загинув у Єгипті, його син Секст Помпей захопив Сіці.чію, звідкіля вів морську війну з II тріумвіратом.

Достоту кінський волос...— За давніми забобонами, кінський волос, попавши в застояну воду, обертався на отруйного черв'яка.

С, 429. Марк Емілій Лепід (89-12 до н. є.)-сподвижник Юлія Цезаря, потім третій з тріумвірів II тріумвірату. Усунений від влади Октавієм.

С. 431. Менекрат і Менас — за ПлуТархом, відомі пірати, які були капітанами кораблів Секста Помпея під час його перебування на Сіцілії, Як ти тікав з Модени, Де Панса й Гірцій, консули, лягли З руки твоєї...— Авл Гірцій та Кай Панса були римськими консулами. Брали участь у військовому поході Юлія Цезаря до Галлії. В тексті натяк на поразку, яку Гірцій і Панса завдали Марку Антонію в битві при Модені (43 до н. є.). Авл Гірцій під час бою загинув.

С. 432. Я — Марс, який Венеру любить.— В одному з грецьких міфів розповідається про пристрасть бога війни Марса (Ареса) до богині кохання Венери (Афродіти). Цей сюжет використано в Гомеровій "Іліаді",

С. 433. Атлант (гр. міф.)-титан, син титана Япета і Клімспи, брат Прометея. Атлант мусив тримати на своїх плечах небозвід. Так його було покарано за участь у боротьбі титанів проти богів.

Як був тут Цезар...— Після поразки Помпея Великого в битві при Фарсалі та його втечі до Єгипту Юлій Цезар розпочав свій єгипетський похід. Під час перебування в Єгипті (48-47 до н. є.) підтримав Клеопатру в її боротьбі за владу.

...й Помпей Не раз мені ув очі заглядав...— Після поразки при Фарсалі Гней Помпей Великий утік до Єгипту, де був по-зрадницькому вбитий за наказом Птолемея XIII.

С. 437. Гай Цільній Меценат (бл. 68-8 до н. є.) —римський аристократ, друг Октавія. Уславлений як покровитель поезії та мистецтв.

Марк Агріппа (63-12 до н. є.) —римський полководець, очолював військо Октавія в битві при Акціумі.

С. 440. Октавія — зведена сестра Октавія Цезаря. Після смерті свого першого чоловіка Марка Клавдія Марцелла — дружина Марка Аніовія.

С. 443. Кідн — річка в Малій Азії. [679]

С. 448. Як фурія в вінку із змій! — Фурії (рим. міф.) — демони підземного царства, божества помсти та докорів сумління; ототожнювалися з грецькими ерініями. Фурій зображували у вигляді потворних старих жінок із зміями у волоссі та бичем у руках.

С. 450. Нарціс (гр. міф.)-прекрасний юнак, син річкового бога Кефіса та наяди (річкової німфи) Ліріопи. Нарціс закохався у своє відображення у воді і помер від любовної туги. Боги обернули Нарціса на квітку. Сюжет міфа використано в "Метаморфозах" Овідія.

С. 451. Горгона — див. приміт. до с. 368.

...Юлій Цезар Брутові явився Тоді в Філіппах...— Марк Юній Брут (85—42 до н. є.) — римський політичний діяч, прихильник аристократичної республіки. Разом з римським полководцем Гаєм Кассієм Лонгіном (пом. 42 до н. є.) очолив змову проти Юлія Цезаря. Після поразки під Філіппами Брут і Кассій покінчили з собою. Римська легенда розповідає, що напередодні битви Брут побачив привид убитого ним Цезаря (див. трагедію "Юлій Цезар").

С. 457. Епікур (341-270 до н. є.)-давньогрецький філософ-ма-теріаліст. Вважав, що сенсом людського існування є досягнення тілесних та духовних утіх. Заперечував можливість втручання богів у життя людини. Був послідовним ворогом забобонів та марновірства.

С. 459. Сізіфів труд — нескінченна та важна праця, позбавлена будь-якого сенсу. Сізіф (Сісіф) — відомий своєю хитрістю і лукавством міфічний володар Корінфа. За намагання обманути саму смерть був змушений вічно викочувати на гору величезний камінь.

Бахус (Вакх, рим. міф.) —бог рослинності, покровитель виноградарства та виноробства.

С. 461. Пакор — син Орода I, царя Парфії (56-36 до н. є.).

Марк Ліциній Красс (бл. 115-53 до н. є.) —римський полководець, член I тріумвірату (Цезар, Красс, Помпей). Загинув у битві з військами Орода I.

С. 469. Брудне поріддя хоті їх брудної.— Маються на увазі діти Антонія та Клеопатри: сини Александр і Птолемей та дочка Клеопатра.

С. 472. Акціум (Акцій)-мис на західному узбережжі Греції. С. 474. Фетіда (гр. міф.) — богиня моря.

С. 481. Весталки — жриці богині домашнього вогнища та вогню Вести. Зрікалися шлюбу й повинні були зберігати цнотлизість.

С. 486. Гучніш биків басанських...— Басан — місцевість у" Малій Азії. Була відома в давнину численними стадами диких биків.

С. 501. Алкід — одне з імен Геракла.

Я весь горю, як в Нессовій сорочці...— Несе (гр. міф.)-кентавр, який був уражений Гераклом на смерть за спробу збезчестити його дружину Деяніру. Перед [680] смертю Несе віддав свою закривавлену сорочку Деянірі, сказавши, ніби та має здатність повертати подружню вірність. Згодом, коли Геракл зрадив дружину, вона передала йому цю сорочку через свого раба Ліхаса. Надягнувши сорочку, Геракл відразу відчув страшні муки і, розгніваний, кинув Ліхаса в море.

С. 502. Так Теламон за зброєю Ахілла Не побивався...— Мається на увазі Аякс Теламонід — герой Гомерової "Іліади", уславлений своєю силою та безоглядною мужністю. Після загибелі Ахілла хотів заволодіти його зброєю, але зазнав поразки в сутичці з Одіссеєм.

Фессалійський вепр.— Караючи калідонського володаря Ойнея, богиня Артеміда, згідно з давньогрецьким переказом, нібито наслала жахливого кабана, який спустошував усю країну. Полювання на нього очолив Мелеагр, син Ойнея.

С. 504. А почет весь Дідони та Енея...— Антоиій згадує давньоримський міф про любов троянця Енея до карфагенської цариці

Дідони. Герой вважає, що його кохання до Клеопатри має бути ще більш уславлене, ніж любов Дідони та Енея.

С. 509. Такого набалакаю Фортуні, Що спересердя колесо зламає....— Давньоримську богиню долі Фортуну найчастіше зображували на колесі — символі змінності людського щастя — з пов'язкою на очах.

С. 519. Лівія Друзілла (56-29 до н. є.) —третя дружина Октавія.

Олена АЛЕКСЄЄНКО